

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
"УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ"
ФАКУЛЬТЕТУ СУСПІЛЬНИХ НАУК
КАФЕДРА СОЦІОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

МАТІЙ АННА РОМАНІВНА

**ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У
НІМЕЧЧИНІ**

231 – СОЦІАЛЬНА РОБОТА

Дипломна робота на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник:
Чорногор Ярослав Олексійович
кандидат істор.наук, доцент

Ужгород – 2023

Реєстрація № 12
« 27 » 11 2023 р. Львів

Дипломна робота допущена до захисту

Т.в.о.завідувача кафедри
[Signature] Афанасьєв Д.М.

« 15 » грудня 2023 р.

Рецензент [Signature] Бартош Олена Павлівна
Канд. педагог. наук, професор кафедри соціології
та соціальної роботи

Faculty of Social Sciences
Department of Sociology and Social Work

MATIY ANNA

TRAINING OF SOCIAL WORK SPECIALISTS GERMANY

Supervisor: Yaroslav Chornogor
Candidate of Historical Sciences

In the context of the formation of social and pedagogical education in Ukraine that would meet the needs of society and meet international standards for the training of relevant specialists, it is of particular importance to study and use foreign experience in organizing social and social and pedagogical education in the context of integration processes and the implementation of international competency standards.

In this context, the experience of Germany, where social and social-pedagogical activities and education have a long history and rich traditions, is of great interest to Ukraine. The importance of studying the experience of this country is due to the fact that social pedagogy is a significant factor in the implementation of appropriate social policy in this country. It holds a leading position among other European countries in the implementation of European integration processes, development and implementation of international standards of professional training: in this country, as in Ukraine, there is a division into social and social and pedagogical activities and, accordingly, the corresponding areas of professional training are preserved.

The **relevance** of the problem and the opportunity to consider the professional training of social educators/social workers in Germany in a more holistic and systematic manner led to the choice of the topic of the research.

Object of research: professional training of social workers (social pedagogues) in Germany.

Subject of the study: content and technologies of multi-level professional training of social pedagogues in higher education institutions in Germany.

The **purpose** of the study is to identify the peculiarities of the structure, content and technologies of training social educators in higher education institutions in Germany, to determine the possibilities of using the progressive ideas of this experience in Ukraine.

The following **tasks** were set to achieve this goal:

1. To characterize the main stages of formation of social and pedagogical activity and social and pedagogical education in Germany.
2. To identify the features of pre-professional training of social workers as an important component of the system of continuing education.
3. To analyze the structural components, content and technologies of professional training of social workers in higher education institutions in Germany.
4. To carry out a comparative analysis of the structure, content and

technologies of professional training of social educators in higher education institutions in Germany and Ukraine.

5. To study the possibilities of using the ideas of progressive experience of professional training of social educators in Germany in higher education institutions of Ukraine.

Key words: specialist, professional training, social educator, social worker, education, bachelor's degree, master's degree, German experience

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У НІМЕЧЧИНІ	10
1.1. Характеристика соціальної політики Німеччини.....	10
1.2. Основні сфери і напрями професійної соціально-педагогічної діяльності у Німеччині	24
1.3. Становлення і розвиток соціально-педагогічної діяльності і соціально-педагогічної освіти у Німеччині.....	35
РОЗДІЛ 2	
ЗМІСТ І ТЕХНОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ НІМЕЧЧИНІ.....	49
2.1. Особливості допрофесійної підготовки майбутніх соціальних працівників (соціальних педагогів) у Німеччині	49
2.2. Професійне спрямування теоретичної і практичної підготовки соціальних працівників на рівні бакалаврату.....	57
2.3. Роль магістерських програм професійної підготовки соціальних працівників	68
РОЗДІЛ 3	
ТЕНДЕНЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У КОНТЕКСТІ НІМЕЦЬКОГО ДОСВІДУ	78
3.1. Порівняльний аналіз моделей професійної підготовки соціальних працівників у Німеччині та Україні.....	78
3.2. Можливості творчого використання досвіду професійної підготовки соціальних працівників Німеччини у вищих навчальних зкладах України.....	82
ВИСНОВКИ	88
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	94
ДОДАТКИ	100

ВСТУП

Актуальність дослідження. Характерною ознакою суспільного розвитку нашої країни на початку ХХІ століття є інтенсивний розвиток професійної соціально-психологічної діяльності і професійної підготовки соціальних педагогів, зокрема, соціальних працівників. Актуалізація уваги до професійної підготовки соціальних педагогів у нашій країні зумовлена як зовнішніми чинниками, пов'язаними формуванням світового освітнього простору, розробкою і впровадженням міжнародних освітніх стандартів і компетенцій, так і внутрішніми, пов'язаними з суттєвими змінами у суспільній свідомості і визнанні кожної людини найвищою цінністю, для розвитку і задоволення інтересів і потреб якої мають функціонувати всі суспільні інститути; соціально-економічними, зумовленими соціальними та економічними реформами, розширенням сфер і напрямів професійної соціально-педагогічної діяльності; соціально-педагогічними, пов'язаними з процесами становлення нової освітньої системи в умовах інформаційно-технологічного суспільства і упровадженням в галузі знань нових напрямків підготовки спеціалістів, зокрема, у сфері "соціальна педагогіка".

В умовах становлення в Україні соціально-педагогічної освіти, яка задовольняла б потреби суспільства та відповідала світовим стандартам підготовки відповідних фахівців, особливого значення набуває вивчення і використання зарубіжного досвіду організації соціальної і соціально-педагогічної освіти у контексті інтеграційних процесів і впровадження міжнародних стандартів компетенцій.

У цьому контексті значний інтерес для України представляє досвід Німеччини, де соціальна і соціально-педагогічна діяльність і освіта мають давню історію і багаті традиції. Важливість вивчення досвіду цієї країни зумовлюється тим, що у цій країні соціальна педагогіка є вагомим чинником реалізації відповідної соціальної політики. Вона займає лідерські позиції серед інших країн Європи в здійсненні

євроінтеграційних процесів, розробки і впровадження міжнародних стандартів професійної підготовки: у цій країні, як і в Україні, існує поділ на соціальну й соціально-педагогічну діяльність і, відповідно, зберігаються відповідні напрями професійної підготовки.

Удосконалення системи професійної підготовки соціальних педагогів в Україні і її підняття до європейського рівня можливе за умови активного запозичення і впровадження в практику роботи вищих навчальних закладів досвіду підготовки фахівців у Німеччині та інших європейських країн.

Різним аспектам професійної підготовки соціальних педагогів (соціальних працівників) присвятили свої праці зарубіжні вчені, зокрема: Г. Вільфінг (Австрія), М. Баркер, М. Доуел, С. Шадлоу (Велика Британія), Ф. Зайбель, Д.Герінг, К.-Х. Вільгельдорф (Німеччина), Ю. Змагальський, Є. Маринович-Гетка, О. Камінський, А. Підкова, Є. Ціранська (Польща), В. Бочарова, Ю.Василькова, Ю. Галагузова, З. Гилязова, І. Зимня, Ю. Льоніна (Росія). Ч.Казетта, А. Мінахар, Дж. Раймонд, А. Кадушкін (США), І. Валліман (Швейцарія) та інші.

Вивчення літературних джерел свідчить про зростання інтересу вітчизняних учених до питань становлення соціально-педагогічної діяльності і соціально-педагогічної освіти в Україні (С. Архіпова [50], П. Гусак, І. Зверєва [52], А. Капська, Г.Лактіонова, Л. Міщик, Л. Штефан [59], та ін.). Для нашого дослідження важливе значення мають дослідження зарубіжного досвіду професійної підготовки соціальних працівників/соціальних педагогів і можливості творчого використання його прогресивних ідей (Н. Абашкіна, Л. Віннікова, Н. Гайдук, Я. Когут, І. Козубовська, Н. Микитенко [29], О. Пічкара, Н. Собчак, В. Тименко та ін.).

Актуальність проблеми і можливість розглянути професійну підготовку соціальних педагогів/соціальних працівників у Німеччині більш цілісно і системно, зумовили вибір теми наукового дослідження “Підготовка фахівців соціальної роботи у Німеччині”.

Мета дослідження полягає у виявленні особливостей структури,

змісту і технологій підготовки соціальних педагогів у вищих навчальних закладах Німеччини, визначенні можливостей використання прогресивних ідей даного досвіду в Україні.

Реалізація поставленої мети зумовили постановку таких завдань:

1. Охарактеризувати основні етапи становлення соціально-педагогічної діяльності та соціально-педагогічної освіти у Німеччині.

2. Виявити особливості допрофесійної підготовки соціальних педагогів як важливої складової системи неперервної освіти.

3. Проаналізувати структурні компоненти, зміст і технології професійної підготовки соціальних педагогів у вищих навчальних закладах Німеччини.

4. Здійснити порівняльний аналіз структури, змісту і технологій професійної підготовки соціальних педагогів у вищих навчальних закладах Німеччини та України.

5. Вивчити можливості використання ідей прогресивного досвіду професійної підготовки соціальних педагогів Німеччини у вищих навчальних закладах України.

Об'єкт дослідження: професійна підготовка соціальних працівників (соціальних педагогів) у Німеччині.

Предмет дослідження: зміст і технології різнорівневої професійної підготовки соціальних педагогів у вищих навчальних закладах Німеччини.

На різних етапах наукового пошуку були використані такі методи дослідження:

- метод порівняльно-історичного аналізу, який дав змогу виявити тенденції розвитку соціально-педагогічної освіти Німеччини, визначити подібні та відмінні ознаки у змісті і технологіях професійної підготовки соціальних педагогів у вищих навчальних закладах Німеччини та України;

- інтерпретаторсько-аналітичний метод, на основі якого здійснювалося вивчення українських і зарубіжних джерел із застосуванням синтезу, аналізу, системності та узагальнення;

- метод структурно-системного аналізу, застосування якого дало можливість виокремити основні компоненти професійної підготовки соціальних педагогів, виявити закономірності та особливості їх функціонування;

- метод теоретичного узагальнення, за допомогою якого зіставлялися теоретичні підходи до визначення та обґрунтування концепцій професійної підготовки соціальних педагогів в Німеччині та Україні; формувалися узагальнені висновки та обґрунтовувалися практичні рекомендації.

Загальна методологія дослідження ґрунтується на філософських положеннях теорії наукового пізнання; гуманістичної філософії; діалектичної теорії про загальний зв'язок, взаємозумовленість і цілісність явищ об'єктивної дійсності, єдність теорії та практики; системною та діяльнісною підходів до розуміння соціальної природи особистості; єдності свідомості й діяльності у формуванні та розвитку; положеннях педагогічної науки щодо становлення особистості, її професійного розвитку з урахуванням особливостей майбутньої професійної діяльності.

Теоретичну основу дослідження становлять: основні положення філософії освіти (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень, В. Лутай та ін.); порівняльної педагогіки (Л. Пуховська, Т. Десятов); розвитку професійної освіти в Україні та Німеччині на різних історичних етапах (Н. Абашкіна, Н. Ничкало); а також роботи, у яких висвітлено проблеми розвитку соціальної та соціально-педагогічної освіти в різних країнах, зокрема Г. Вільфінг (Австрія), Д. Герінг, Ф. Зайбель, Б. Єржабкова (Німеччина), В. Бочарова, К. Галагузова, І. Зимня (Росія) та дослідження вітчизняних учених (Н. Гусак, І.Зверева, Г. Лактіонова, А. Капська, І. Козубовська, Л. Міщик, С. Харченко та інші).

Джерельна база дослідження: офіційні документи і матеріали про розвиток професійної соціально-педагогічної освіти у Німеччині, зокрема, законодавчо-нормативні акти, статистичні дані, навчальні плани, програми, екзаменаційні розпорядження, модульні книги провідних

закладів Німеччини; наукові праці провідних фахівців соціальної педагогіки і соціально-педагогічної освіти Німеччини; довідково-енциклопедична література; періодичні видання із проблем порівняльної педагогіки, міжнародної освіти та професійної соціальної/соціально-педагогічної освіти; інформація з мережі Інтернет; наукові дослідження вітчизняних учених з проблем порівняльної педагогіки й професійної підготовки соціальних педагогів/соціальних працівників.

Структура дипломної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та чотирьох додатків. Загальний обсяг роботи складає 105 сторінок. Список використаних джерел налічує 60 найменувань.

В I розділі роботи «Теоретико-методологічні засади професійної підготовки соціальних педагогів у Німеччині» дається характеристика соціальної політики Німеччини та основних сфер і напрямків професійної соціально-педагогічної діяльності. Розкрито процес становлення і розвитку соціально-педагогічної діяльності та соціально-педагогічної освіти в даній країні.

В II розділі роботи «Зміст і технології професійної підготовки соціальних працівників у вищих навчальних закладах Німеччини» розкрито особливості підготовки фахівців соціальної роботи у вищих навчальних закладах Німеччини.

У III розділі роботи «Тенденція професійної підготовки соціальних працівників у контексті Німецького досвіду» здійснено порівняльний аналіз моделей професійної підготовки соціальних працівників у Німеччині та Україні, а також можливості використання німецького досвіду підготовки фахівців соціальної сфери в Україні

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У НІМЕЧЧИНІ

1.1. Характеристика соціальної політики Німеччини

Соціальна педагогіка є одним із дієвих інструментів реалізації соціальної політики держави і забезпечення суспільної стабільності й безпеки. Прикладом реального наповнення соціальної політики вагомим соціальним змістом для центрально-східних європейських демократичних країн, у тому числі і для України, може слугувати досвід соціально-педагогічного захисту і допомоги у Німеччині.

Модель соціальної політики Німеччини, започаткована ще у ХІХ ст. канцлером Отто фон Бісмарком, у ході історичного розвитку зазнавала змін. У рамках різних наукових і політичних класифікацій модель соціальної політики Німеччини відносять до корпоративістської моделі, моделі Бісмарка, до моделі соціального страхування або до континентальної моделі.

Сучасна Німеччина має трирівневу політичну структуру, кожен рівень якої - федеральний (центральний уряд), землі та муніципалітети, відрізняється своєю законодавчою, фіскальною та адміністративною владою. Тому адміністрування соціальної політики і соціальної/соціально-педагогічної діяльності є відображенням політичної системи в країні. Так, здійснення соціальних програм регулює федеральне (тобто національне) законодавство, що ухвалюється парламентом і тому ці програми вважають уніфікованими, а контроль за їх виконанням здійснюють державні урядові структури. Разом із тим, у другій палаті федерального парламенту важливу роль відіграють землі, а також Конституційний Суд, який активно втручається в питання соціальної політики [60].

У землях функціонують власні законодавчі утворення, які ухвалюють соціальні проекти. Муніципалітети відповідають за надання

індивідуальних соціальних послуг, фінансування місцевої інфраструктури, програми адресної соціальної допомоги.

На соціальну політику Німеччини впливають глобальні економічні та демографічні процеси. Соціальна політика цієї країни базується на соціальному страхуванні та активній участі соціальних партнерів.

Виходячи із загальноприйнятого трактування, соціальна політика як діяльність держави, направлена на розробку і забезпечення вирішення комплексу соціальних проблем: соціальної допомоги, соціальної підтримки, соціального забезпечення, соціального захисту населення [56, с.113].

Як свідчить аналіз суті, змісту і напрямів соціальної політики, усі західноєвропейські країни значну увагу приділяють матеріальній підтримці соціально вразливих категорій громадян - хворих, пенсіонерів, безробітних, дітей, жінок у випадку вагітності та пологів - через систему соціально- педагогічної діяльності. Види підтримки і розміри допомоги є різними у країнах Європейської спільноти (ЄС).

Основними принципами, на яких базується соціальна політика всіх соціально розвинутих держав є:

- 1) самоуправління сферою соціального забезпечення;
- 2) забезпечення в пенсійному віці;
- 3) розвинута система незалежної благодійної допомоги [41].

Німеччина стала першою державою світу у післявоєнній Конституції якої була закріплена формула соціальної держави. Із багатьох трактувань суті „соціальної держави” найбільш оптимальним є її трактування як соціальної організації суспільства, котра допомагає слабким, прагне вплинути на розподіл економічних благ у дусі принципів справедливості, для забезпечення гідного існування людини [48, с.228-232].

На думку К.Буттерзвеге, Дж.Бекера, У.Кляммера соціальна держава має забезпечувати:

- досягнення в суспільстві соціальної справедливості;

- послаблення соціальної нерівності;
- надання кожному місце роботи або інших засобів до існування;
- збереження миру та злагоди у суспільстві;
- формування сприятливої сфери для життя людей [21].

Мн погоджуємося з думкою дослідників, які вважають, що основними ознаками соціальної держави є:

1. Розвинута система страхових соціальних відрахувань і високий рівень податків, що формують бюджет та розмір бюджетних виплат на соціальну сферу.

2. Розвинута система послуг та соціальних служб для всіх груп населення.

3. Розвинута правова система, де здійснено розподіл влади, чітка реалізація функцій кожної гілки влади; відпрацьована нормативно-правова база соціальної роботи, налагоджена взаємодія державних органів, громадянського суспільства та приватних ініціатив [8].

Принцип соціальної держави зобов'язує державу до захисту та піклування про соціально слабкі верстви населення. У Конституції немає статей про основні соціальні права, наприклад, право на працю, але забезпечення соціальної справедливості є важливим завданням для всіх політичних партій.

Перехід від післявоєнних руїн сорокових років ХХ ст. до сьогоденішнього високого рівня добробуту населення у Німеччині, або так зване "економічне диво", стало можливим завдяки соціальній ринковій економіці Л. Ерхарда [16]. Соціальне ринкове господарство тому і називається "соціальним", що держава піклується про своїх громадян. Перш за все мова йде про людей з обмеженими можливостями, хворих, дітей-сиріт, людей старшого покоління та безробітних. Держава отримує від приватних установ та підприємств податки, котрі вона повертає у вигляді суспільних послуг (соціальні потреби, охорона здоров'я, освітня сфера, безпека життя і т. д.), що є характерною особливістю соціальної

політики розвиненої держави.

Соціальної політиці сучасної Німеччини притаманні такі риси:

- обов'язкове солідарне соціальне страхування, яке складає дві третини соціальних витрат і яке адмініструють неприбуткові формально незалежні фонди, що мають певний ступінь автономії і відповідають за свій бюджет;
- активна діяльність всіх суб'єктів здійснення соціальної політики і їх партнерів;
- система домовленостей, переговорів і чіткої координації діяльності між корпоративними суб'єктами реалізації соціальної політики: "соціальними партнерами" і численними фондами, які виплачують допомогу у випадку тимчасової непрацевдатності;
- залучення до реалізації соціальної політики численних волонтерських організацій (релігійних: католицьких, протестантських, єврейських; нерелігійних - Карітасу, Червоного Хреста та інших);
- високий соціально-правовий статус представників соціальних професій;
- тісна співпраця державних соціальних установ і професійних соціальних працівників з численними приватними і волонтерськими інституціями [19, с.176].

Соціальна політика Німеччини представляє собою цілеспрямовану діяльність з поліпшення якості життя громадян та соціального захисту і підтримки певних соціальних груп, які в силу певних життєвих обставин і причин опинилися у складних життєвих ситуаціях. Соціальний захист - це комплекс заходів соціально-економічного та правового характеру із забезпечення гарантованого державою мінімального рівня матеріальної підтримки соціально незахищеним верствам населення у період економічних перетворень (перехід до ринкових відносин) та пов'язаного із цим ризику зниження рівня життя [24]. Соціальний захист населення у Німеччині забезпечується системою принципів, методів, законодавчо

встановлених соціальних гарантій, а також діяльністю закладів, направлених на забезпечення оптимальних умов життя, задоволення потреб, підтримки життєдіяльності особистості, різних соціальних категорій і груп; сукупністю заходів і дій держави, спрямованих на попередження і ліквідацію ситуацій ризику у нормальному житті громадян, таких як хвороба, безробіття, старість, інвалідність, смерть батьків та інше [31, с.34].

Система соціального захисту у Німеччині є «змішаною», об'єднуючи держанні, професійні, волонтерські та приватні інституції. Громадяни Німеччини, як правило, отримують допомогу у випадку необхідності, більше ніж з одного джерела. Основною ідеологічною домінантою надання соціальної/соціально-педагогічної допомоги і підтримки є так звана соціально-ринкова економіка, прив'язаність до трудового стажу людини, концепція “чоловіка-годувальника” і аналіз реальної ситуації і реальних потреб клієнта чи групи клієнтів.

Соціальні програми у Німеччині реалізуються в рамках соціально-педагогічної діяльності і їхню основу складають грошова допомога та послуги, які фінансують переважно за рахунок внесків соціального страхування та місцевих податків.

Соціально-педагогічна діяльність є відображенням соціально-педагогічного аспекту в соціальній політиці держави і трактується як цілеспрямований і опосередкований вплив офіційної діяльності держави (її політики) на виховання підростаючого покоління в інтересах держави на основі сформованої культури, національних ідеалів і пріоритетів, а також на доросле населення країни (долучення його до культурних надбань країни, спонукання до політичної і трудової активності та ін.). Соціально-педагогічна діяльність має офіційний і неофіційний характер. Офіційна соціально-педагогічна діяльність здійснює прямий вплив на суспільство і проявляється в усіх документах, що приймаються державою і мають регламентаційний характер в системі соціально-педагогічної діяльності.

Неофіційна соціально-педагогічна діяльність - це діяльність, яку здійснюють суспільство, різні групи з досягнення соціально-педагогічних цілей, а також наслідки, які мають місце у результаті прийняття певних рішень, документів, здійснення дій на рівні держави, уряду, місцевих органів влади.

За класифікацією А. Козлова Німеччина, поряд із Францією, Бельгією та Люксембургом, належить до першої групи країн, де домінують страхові принципи, а розмір грошових виплат пов'язаний із індивідуальними страховими внесками. Ця система є однією і найбільш ефективних, тому що базується на принципах соціальної ринкової економіки [33].

Успіхи, яких досягла Німеччина у системі ринкового господарювання впродовж останніх десятиліть свідчать про те, що гармонійне поєднання регулювання праці і соціальних гарантій є однією з оптимальних моделей, які коли-небудь існували в практиці реалізації економічної теорії. Конституція, як основний закон Німеччини, забезпечує права громадян, а конституційний державний устрій визначає принципи демократичної, федеративної, правової та соціальної держави. Соціальна політика Німеччини визнана однією з найбільш ефективних серед країн Європейського Союзу завдяки успішному функціонуванню соціальної і соціально-педагогічної діяльності на місцях. У системі соціального забезпечення важливе місце займає соціальний бюджет, а розрахунки соціальних виплат здійснюються федеральною статистичною службою [23, с.208].

Усі соціальні дані про фінансування соціальної сфери регулярно публікуються федеральним урядом. У детальній формі чітко розписано стан, ріст та тенденції соціальних послуг протягом оглядового періоду часу. Це дозволяє виявити розбіжності стосовно досягнутого та очікуваного розвитку для кращого вивчення і оцінки структури соціальних виплат, послуг та дотацій. Джерелами фінансування соціального бюджету

є держава (40%), підприємства (30%). приватні домашні господарства (30%). Соціальні внески диференційовано відповідно до соціально-економічної групи (роботодавці, працівники, пенсіонери). Соціальний бюджет складається з членських внесків страхування: пенсійного, лікарняного, від нещасних випадків, по догляду за дітьми та на випадок безробіття [46, с.12-25].

У соціальному бюджеті Німеччини визначено такі основні напрями і основні соціальні групи громадян, котрі потребують соціальної допомоги: 1) здоров'я (обслуговування, хвороба, травми, інвалідність); 2) сім'я (діти, материнство, неповні сім'ї); 3) зайнятість (безробіття); 4) пенсіонери та люди з особливими потребами; 5) приватна власність (включаючи допомогу для розвитку власного бізнесу); 6) проживання (допомога для вирішення питання з житлом, опіка над бездомними, патронаж одиноких на дому); 7) наслідки політичних поліій; 8) допомога загального характеру [45].

Соціальна політика Німеччини, як і інших європейських держав, передбачає наявність соціального статуту, соціального страхування, соціального суспільного добробуту, соціального законодавства та соціальної допомоги.

Особливу увагу звернено на соціальний статут, що є європейським документом, у якому сторони домовляються між собою відслідковувати всіма цільовими державними засобами та засобами міждержавної політики за створенням належних передумов обов'язкового виконання соціальних прав, ліквідації основ для расової та національної дискримінації, дискримінації за кольором шкіри, статі, релігійними чи політичними переконаннями та соціального походження [11].

Соціальне законодавство містить правові положення та заходи, які не тільки забезпечують соціальні свободи, але й включають в себе соціальну надійність та справедливість, особливо стосовно захисту вразливих категорій населення та положення щодо створення умов, які допомагають

окремим індивідуумам у суспільстві самостійно досягати поставленої мети [54].

Соціальна політика у Німеччині базується на трьох основних принципах: соціальне страхування, соціальна допомога і соціальне забезпечення.

Соціальне страхування є колективною системою забезпечення, де кожному громадянину країни гарантуються фінансові виплати в разі непередбачуваної ситуації. Права та обов'язки застрахованих законодавчо обумовлені. У Німеччині соціальне страхування покриває ризики, пов'язані з віком, втратою роботи, втратою місця роботи внаслідок перебування в армії, втратою засобів до існування, інвалідністю, хворобою, смертю, нещасним випадком та частково у ситуаціях крайньої необхідності, що стосуються сім'ї чи домашнього господарства. Обов'язковою умовою отримання страхових виплат у Німеччині є попередня сплата внесків у страховий фонд. Для соціального забезпечення такої умови немає і розмір її виплат залежить від потреб одержувача [13].

У Німеччині система соціального захисту базується на договірно-страхових принципах. У 1961 році був введений гарантований соціальний мінімум на основі страхування [33].

В основу соціального захисту в Німеччині покладено: страхування на випадок хвороби, нещасного випадку, безробіття та пенсійне страхування. Наймані працівники та дрібні підприємці сплачують певну частину своїх доходів у страховий фонд, що дає їм право скористатися послугами фонду, коли їм знадобиться допомога в розмірах, що відповідають їх накопиченням у страховому фонді. Для страхування від нещасного випадку були створені виробничі об'єднання, для пенсійного забезпечення - пенсійні страхові відомства.

У Німеччині страхування є обов'язковим для кожного працівника чи службовця на випадок хвороби, травм, безробіття і пенсійного забезпечення. Для людей вільних професій укладання страхових полюсів є

добровільним. Особа що захворіла, чи отримала виробничу травму, була звільнена чи досягла пенсійного віку завдяки страховим виплатам з фінансової точки зору має змогу перебувати у достатку. Але перед цим працівник чи службовець, як і роботодавець у котрого він працює, повинен щомісячно сплачувати страхові внески (кожний вносить половину суми). Винятком є сплачування тільки роботодавцем обов'язкового внеску на випадок виробничої травми [43].

Основою для обов'язкового пенсійного страхування є солідарність між тими хто працює та пенсіонерами, або договір поколінь. Ті, хто сьогодні працюють, своїми внесками у пенсійне страхове відомство оплачують сьогоднішні пенсії, а коли вони самі по досягненню певного віку перестануть працювати, фінансувати їх пенсії буде покоління їх дітей. Варто зазначити, що демографічна ситуація в країні щороку погіршується і кількість людей старшого покоління з кожним роком збільшується. Тому у 1972 та 1992 рр. відбулися пенсійні реформи. Пенсійна реформа 1992 р. адаптації системи пенсійного забезпечення до змінених демографічних та економічних умов у майбутньому. Ця реформа характеризується наступними принципами: відповідності між розміром заробітної плати та розміром страхових внесків; забезпеченням необхідного рівня життя, який був би не нижчим від досягнутого під час трудової діяльності; участю пенсіонерів у господарському житті країни. Як наслідок з 1 січня 1992 р. у Німеччині діє єдине пенсійне право [10, с.83].

Питаннями організації страхування по безробіттю та працевлаштуванням займається Федеральне відомство по праці та його службові інстанції - біржі праці, які фінансується за рахунок внесків, відрахувань і тільки в окремих випадках - із державного бюджету. Дана установа займається спостереженнями за ринком праці, наданням субсидій підприємствам, що готові надати робочі місця безробітним, проводить консультації з метою створення нових робочих місць, фінансує перекваліфікацію працівників на перспективні професії. Звернутися до

федерального відомства з праці можуть всі, включаючи людей з фізичними чи розумовими вадами, котрі прагнуть активно інтегруватися у трудове життя суспільства. Розмір виплат по безробіттю не є сталою сумою і вираховується з врахуванням попереднього заробітку, стажу роботи та віку. Всі виплати по безробіттю здійснюються з державного бюджету і припиняються на період, протягом якого безробітний отримує інші види соціальних виплат: лікарняні виплати, виплати по частковій втраті недієздатності внаслідок нещасного випадку, допомога по догляду за немовлям, пенсійній недієздатності тощо [15, с.22-23.].

Соціальною допомогою називають громадську чи приватну діяльність, спрямовану на користь осіб чи певних груп, що потрапили у важку життєву ситуацію, як правило, пов'язану із матеріальним становищем.

Соціальна допомога є загальноприйнятим інструментом соціальної політики всіх розвинених країн і гарантує, що жоден член суспільства не залишиться без матеріальної допомоги, незалежно від того чи сплачувала дана особа внески і податки. Соціальна допомога у Німеччині визначається принципом індивідуальної допомоги. Принцип індивідуальності полягає в тому, що жодній конкретній ситуації розмір виплат залежить від ситуації, у яку погранила людина [30].

Одним із важливих елементів рівня соціальної захищеності громадян є соціальний мінімум доходів. Соціальний мінімум гарантований громадянам, котрі не мають доходів і тим, що не можуть себе забезпечити в силу особистих чи соціальних причин. Окрім соціального мінімуму виплачується допомога по бідності [33]. У випадку звільнення з роботи громадянин Німеччини має право на отримання соціальної допомоги по безробіттю, а при тривалій недієздатності через хворобу - і на достроковий вихід на пенсію.

Окрім переселенців до категорії осіб, що претендують на отримання виплат по соціальному забезпеченню, відносяться також особи, що

перебували на території воєнних дій та отримали поранення на території Німеччини. Джерелом фінансування соціального забезпечення є податки.

Така соціальна політика щодо емігрантів потребує значних фінансових видатків, і той факт, що Німеччина бере на себе ці видатки, свідчить про те, що система соціальних гарантій діє на наявних та потенційних громадян цієї країни. Федеральний уряд кожної землі Німеччини розцінює це не як тягар емігрантства, а як перспективне капіталовкладення, оскільки країна отримує кваліфіковану робочу силу [22].

Соціальне обслуговування - це вид соціальної діяльності спеціально уповноважених органів держави, соціальних служб, створених для молоді, об'єднань громадян та інших соціальних інституцій щодо надання безкоштовно чи на пільгових умовах, на компенсаційних або благодійних засадах різноманітних соціальних послуг з метою задоволення духовних, естетичних, моральних, освітніх, матеріальних та інших потреб населення [31, с.17-25].

Фінансування сфери соціального обслуговування здійснюється за рахунок закладів, що фінансують соціальні послуги; держави; церковних общин, фондів соціального страхування, за рахунок громадських організацій, підприємств та профспілок. Окрім того, існують також лікарняні виплати (виплати на випадок хвороби), страхування від нещасного випадку, пенсійне забезпечення, кредитні установи, як наприклад банки, що гарантують соціальні кредити. Відповідальність за забезпечення соціальних потреб населення несуть муніципалітети. Держава виплачує муніципалітетам на соціальні витрати субсидію. Муніципалітети отримують державну субсидію на основі математичних розрахунків, з врахуванням вікового складу населення, кількості безробітних та власної ресурсозабезпеченості кожного муніципалітету. Окремі статті видатків сфери соціальної допомоги фінансує лише держава. Особливої уваги заслуговує досвід діяльності у Німеччині лікарняних кас,

котрі є самостійними у фінансовому та організаційному відношенні. Внески у лікарняні каси вносить як працівник так і роботодавець. Процес старіння населення, який спостерігається в даний час, дає підстави очікувати збільшення попиту на послуги страхових лікарняних кас. Їх роль у суспільстві зростатиме і це призведе до поповнення їх фінансування додатковими коштами, враховуючи несприятливе співвідношення активної та неактивної частини населення Німеччини [18].

Передумовою встановлення догляду опікунським судом є подання особою звернення самостійно чи від імені інших осіб на основі повної чи часткової нездатності повнолітнього обслуговувати свої потреби внаслідок психічної хвороби, інвалідності чи розумової неповноцінності. У кожній землі Німеччини є свої особливості надання послуг по обслуговуванню недієздатного населення, так у землі Баден-Вюртемберг для цього необхідно нотаріальне завірення що особа, яка бажає стати опікуном діє за власним бажанням.

Клієнт отримує послуги по догляду, за умови, якщо він підпадає під одну з таких категорій:

- психічні захворювання (наприклад неврози, розлади особистості, психопатія тощо);
- розумова відсталість; пошкодження головного мозку при народженні чи у ранньому дитинстві; психічні захворювання, що розвиваються з віком;
- важкі фізичні вади [55].

Соціальна політика Німеччини довела свою ефективність. Отже, в системі соціальної політики Німеччини велике значення відіграють соціальні компоненти, які мають під собою солідний фінансовий фундамент. Великий об'єм виплат свідчить про те, що в суспільстві на високому рівні функціонує система соціальних гарантій. Керуючись принципом, що тільки соціальна держава може бути демократичною, система соціального страхування пропонує населенню країни відповідні

способи соціальної захищеності, особлива увага у якій приділяється лікарняному, пенсійному страхуванню, страхування від нещасного випадку та безробіття. Про високий рівень соціальних гарантій свідчить також і той факт, що Німеччина виплачує соціальну допомогу не лише громадянам країни, але й емігрантам, біженцям та переселенцям з інших країн, котрі протягом певного часу не мають ніяких доходів.

Ми погоджуємося з думкою А.І.Кудряченко, що системний аналіз та відповідно системне застосування практики наповнення соціальним виміром державних заходів Німеччини спроможне і на вітчизняному гранті дати добрі результати [58].

Функціонування соціальної політики в Німеччині визнано однією з найкращих та найефективніших на всьому просторі Європейського Союзу. В системі соціального забезпечення важливе місце займає соціальний бюджет, а розрахунки соціальних виплат здійснюються федеральною статистичною службою. Всі соціальні виплати та їх фінансування регулярно публікуються федеральним урядом. В детальній формі чітко розписано стан, ріст та тенденції соціальних послуг на оглядовий проміжок часу. Це дозволяє виявити розбіжності по розглянутому та очікуваному розвитку для кращого вивчення і оцінки структури соціальних виплат, послуг та дотацій. Дотації встановлюються у відповідності до заробітної плати. Соціальні внески диференціюють відповідно до соціально-економічної групи (роботодавці, працівники, пенсіонери). Засоби соціальною бюджету складають членські внески в страхування: пенсійне, лікарняне, від нещасного випадку, по догляду за дітьми та на випадок безробіття [14].

Соціальні служби із загальних питань дотримуються загальних класичних принципів соціальної роботи, опираючись на сучасні досягнення у соціальній сфері. Такими принципами є: принцип цілісності (становище людини, яка потребує соціальної допомоги, має бути вивчене і розглянуте у всій повноті реальності його існування); орієнтації на

повсякденні реальні умови життя; превентивності; інтеграції, який полягає в попередженні відокремлення споживачів соціальних послуг у суспільстві; вони є його повноправними членами; доступності; принцип допомоги, орієнтованої на самодопомогу; принцип участі, який полягає в тому, що мають бути забезпечені і збережені правові позиції споживачів соціальних послуг, наприклад, їх участь в управлінні справами і добровільність такої участі; принцип кооперації і недопущення ігнорування роботи споріднених служб [20].

Як свідчить результат аналізу законодавчо-нормативних та літературних джерел, соціальна політика Німеччини протягом другої половини ХХ - початку ХХІ ст. довела свою ефективність. Великий об'єм виплат свідчить про те, що в даній країні на високому рівні функціонує система соціальних гарантій. Керуючись постулатом, що тільки соціальна держава може бути демократичною, населенню країни запропонована відповідна міра соціальної захищеності, особливе місце у якій займає лікарняне, пенсійне страхування, страхування від нещасних випадків та по безробіттю. Про високий рівень соціальних гарантій свідчить також і той факт, що Німеччина надає соціальну допомогу не лише громадянам країни, що мають особливі потреби та працездатному здоровому населенню, що потрапили у скрутну ситуацію, але й емігрантам, біженцям та переселенцям з інших країн, котрі протягом певного часу не мають ніяких доходів.

Наведені вище факти є свідченням функціонування Німеччини як правової соціальної держави і реального зв'язку вирішення соціальних та економічних проблем. Досвід Німеччини свідчить про можливість вирішення ряду соціальних і соціально-педагогічних проблем завдяки ціленаправленій соціальній політиці і ефективним засобам реалізації її на місцях. Одним із дієвих інструментів реалізації соціальної політики держави і забезпечення суспільної стабільності й безпеки є соціальна педагогіка. Як свідчить аналіз практики, соціально-педагогічна діяльність

у цій країні є важливим інструментом реалізації соціальної політики і поліпшення якості життя громадян.

1.2. Основні сфери і напрями професійної соціально-педагогічної діяльності у Німеччині

Достеменно визначити час виникнення соціальної педагогіки і соціальної роботи у Німеччині проблематично, оскільки взаємодопомога завжди була загальноприйнятим та необхідним елементом людського співіснування в цій країні. Основними передумовами розвитку соціальної роботи і соціальної педагогіки у Німеччині переважна більшість дослідників (Пискунов А., Меринг Ф., Giesecke H., Kronen H.) називають погіршення життєвого рівня населення в період індустріалізації Європи.

Промисловий переворот кінця XVIII - початку XIX ст. передбачав зниження вимог до кваліфікації працівника, що дозволяло експлуатувати дешеву робочу силу - жінок і дітей. На той час у державі виникла гостра соціально-економічна криза. Це призвело до збільшення податків, різкого зниження оплати праці, збільшення тривалості робочого дня та безробіття. Назріла необхідність проведення соціально-економічних заходів, які б дозволили створити систему соціального захисту населення. У суспільстві сформувалося розуміння необхідності допомоги соціально незахищеним категоріям громадян, усвідомлення того, що соціальні проблеми потрібно вирішувати у комплексі, за допомогою як соціально-економічних так і соціально-педагогічних заходів. Для вирішення назрілих соціальних і соціально-педагогічних проблем у Німеччині в XIX ст. були засновані товариства, спілки ремісників, притулки і заклади по догляду за дітьми [7].

Розростання системи палання соціальної допомоги населенню викликало необхідність створення законодавчої бази у сфері соціальної і соціально-педагогічної діяльності. У XIX ст. у Німеччині було прийнято

ряд законів, які сприяли вирішенню соціальних проблем. Соціальне законодавство за часів канцлера Отто фон Бісмарка, по суті, стало основою формування і розвитку ефективної соціально-педагогічної діяльності: “Закон про страхування від хвороби” (1883 р.); „Закон про страхування від нещасного випадку” (1884 р.); “Закон про страхування від інвалідності і старості” (1889 р.). Під час існування Веймарської республіки було прийнято ще ряд законів: 1924 р. - „Закон про єдине управління правом соціального забезпечення”; 1927 р. - „Закон про страхування по безробіттю”. У наступні роки законодавче забезпечення соціально-педагогічної діяльності посилюється, що обумовило потребу у його систематизації. Як наслідок, у 1975 р. у Німеччині опубліковано перший том 10-томного кодексу законів у сфері соціального захисту населення.

Законодавчим забезпеченням охоплено сфери праці, освіти, соціального страхування, соціальної компенсації при втраті здоров'я, допомоги молоді, соціальної допомоги, реабілітації, ресоціалізації [20]. Поштовхом для подальшого розвитку соціальної і соціально-педагогічної діяльності у Німеччині було створення у 1881 р. "Німецького Союзу благодійності та догляду за бідними". У 1919 р. Союз переїжджає у Франкфурт-на-Майні, де на філантропічних засадах продовжує активну волонтерську роботу. Важливим результатом їх діяльності була підготовка та публікація статистичного збірника про становище бідних верств населення, дітей та хворих, а також коментарі до соціального законодавства [42, 186-187].

Проблема організації соціально-педагогічної діяльності ще більше ускладнилася в процесі другої світової війни. І лише по її завершенню відбувається становлення сучасних основних структурних елементів соціально- педагогічної діяльності.

На думку дослідників, праці яких ми вивчали, сутність соціально-педагогічної діяльності полягає у:

— педагогічній допомозі в певних соціальних умовах, ситуаціях;

— інтеграції виховних сил суспільства з метою підвищення культурного рівня народу;

— створенні гуманних виховних міжособистісних взаємин у соціумі, у перетворенні соціального середовища, оптимізації стосунків особистості і соціуму;

— гармонізації взаємин людини, групи та середовища на основі задоволення потреби в соціокультурній адаптації і самореалізації, як допомогу молоді у протистоянні негативним відхиленням від норм поведінки, у пошуку механізмів педагогічно компетентного "втручання" у різноманітні, в тому числі кризові, особистісні ситуації;

— формуванні особистості через її взаємозв'язки, взаємовідносини з суспільством, з віддаленим і близьким оточенням, у вирішенні завдань соціального виховання, у здійсненні соціального виховання в контексті соціалізації, створенні сприятливих умов соціалізації;

— сприянні найбільш повному, ефективному і скоординованому виявленню і використанню внутрішніх, матеріальних і соціальних ресурсів, які використовуються для життєвих звершень і досягнення поставлених цілей.

У результаті цього можемо стверджувати, що соціальна/соціально-педагогічна діяльність у Німеччині здійснюється на трьох рівнях: державному, регіональному та місцевому. На державному рівні її реалізацією займається Міністерство соціального забезпечення, що здійснює керівництво практичним та функціональним розвитком соціального обслуговування населення, визначає основні пріоритетні лінії у сфері соціального забезпечення, координує розробки новітніх перетворень, готує необхідні законопроекти та постанови, організовує курси для вдосконалення спеціалістів. Підрозділи регіонального керівництва соціального забезпечення направляють і контролюють реалізацію обслуговування соціальних потреб населення в межах територіальної федеральної землі, відповідають за призначення та виплату

державних дотацій муніципалітетам. Керівництво соціальним обслуговуванням на місцях передано до місцевих органів - соціальних комісій та муніципалітетів. Відповідальними за соціальні послуги є організації соціального управління та допомоги, які є конкретними розподільувачами соціальних благ серед громадян та приймають спільно з місцевими органами (окрім незалежних благодійних структур) рішення стосовно форм та розмірів здійснюваної допомоги. Організаційна структура соціальних служб та організацій характеризується децентралізованістю [13, с.34].

Про високий рівень соціального захисту громадян Німеччини свідчить наявність різних державних соціальних структур, благодійних організацій та союзів, окремі з котрих є підпорядкованими релігійним конфесіям, найбільш впливовими з яких є загально-соціальна служба та Німецький союз державної та приватної опіки.

Загально-соціальна служба охоплює координаційну діяльність всіх соціальних служб та організацій, які надають послуги громадянам Німеччини. Вона включає в себе комплексну допомогу цільовим групам та виступає надійними гарантом соціального забезпечення населення. Правові основи її діяльності закріплені у соціальних законах, зокрема у 8 та 12 частинах Соціального Кодексу Законів Німеччини (Sozialgesetzbuch) [26].

Пріоритетними завданнями діяльності загально-соціальної служби у Німеччині визнані такі:

- консультування жінок з питань виховання дітей, розлучення та у важких життєвих ситуаціях;
- допомога дням, молоді та повнолітнім, котрі потрапили у конфліктну чи критичну ситуацію;
- допомога молоді у сфері юридичного консультування;
- захист дітей та молоді від жорстокого поводження та психічних травм.

Заслуговує на увагу той факт, то зусилля професійних соціальних працівників і соціальних педагогів направлені не стільки на ліквідацію наслідків, скільки на виявлення причини потенційних проблем та надання допомоги громадянам Німеччини в їх уникненні і запобіганні. Для цього при загально-соціальній службі створена Рада з координації функцій та Кейс-Менеджмент (Case-Management), котрі ефективно доповнюють соціальну структуру країни [36].

На сьогоднішній день Німецький Союз державної та приватної опіки об'єднує державні, приватні та громадські заклади, а також окремих осіб, які займаються реалізацією соціально-педагогічної діяльності в Німеччині, координуючи соціальні ініціативи в сфері соціальної допомоги, включаючи також сферу охорони здоров'я. З боку держави до Союзу входять представники на федеральному рівні, на рівні земель, міст та округів; від громадських організацій представниками є католицький „Карітас“, Союз милосердя Євангельської церкви. Німецький Червоний Хрест та ін. У роботі Союзу беруть участь окремі громадські діячі, соціальні працівники, керівники соціальних служб та об'єднань, навчальні заклади та дослідницькі інституції.

Постанови та рішення Союзу враховуються державними органами влади при ухваленні соціальних законів. Союз ініціював “Рекомендації для реалізації майнових інтересів в сфері соціальної допомоги”, що були повністю враховані у новому законопроекті у параграфах 88 та 89 Федерального закону про соціальну допомогу (Bundessozialhilfegesetz); сюди ж відносяться ряд рекомендацій з витрат соціальних служб на лікування, з допомоги безпритульним та інші [53].

Наявність різних державних соціальних структур, що координують соціальну діяльність з різними категоріями громадян, є свідченням високого рівня соціального захисту громадян Німеччини.

Чітке визначення сфер професійної соціально-педагогічної діяльності в Німеччині є проблемним, у зв'язку з інтеграцією її з соціальною роботою.

Ці професії тісно переплелись і сфери їх професійної діяльності вийшли далеко за межі традиційного розуміння соціальної допомоги.

До 70-х рр. XX ст. сфера професійної діяльності соціальних педагогів була обмежена сферами впливу на дітей і молодь. Проте під впливом суспільних вимог концепція компетенції соціально-педагогічної діяльності була змінена, тому що соціально-педагогічної допомоги, консультування і виховання потребували різні вікові групи і категорії населення. Зокрема, Й.Шиллінг зауважує, що сфера діяльності соціального педагога поширюється на виховання, освіту та навчання. Клієнтами соціального педагога першочергово були бездоглядні діти. Проте зважаючи на той факт, що виховання, освіта та навчання є процесами, що тривають ціле життя, сьогодні клієнтами соціальної педагогіки є всі вікові групи [20].

Соціально-педагогічні послуги у Німеччині за змістом поділяються на: 1) консультативні; 2) медичні; 3) інформаційні; 4) правові; 5) загального догляду; 6) організаційні [46].

Соціальні педагоги у Німеччині сьогодні залучені до роботи у різних сферах діяльності, починаючи від роботи з дітьми та молоддю (виховні дитячі заклади, захист прав та свобод дітей та молоді, позашкільні молодіжні установи, заклади для дітей та молоді з особливими потребами, з неповнолітніми злочинцями) і завершуючи проблемними категоріями населення (втрата роботи / житла, перебування у місцях позбавлення волі, громадяни девіантної поведінки, залежні від наркотичних речовин), а також люди похилого віку. Соціальні педагоги, що успішно завершили навчання в університетах, працюють викладачами у вищих фахових школах та фахових академіях.

Соціальні педагоги працюють з різними категоріями клієнтів (дітьми, школярами, молоддю, людьми похилого віку, сиротами, біженцями, із залежними від наркотиків, алкоголізму та іншими категоріями громадян), у церквах, дитячих садках, школах, закладах інтернатного типу, дитячих

будинках, лікарнях, у благодійних закладах, молодіжних центрах, в інших соціально-педагогічних установах з надання медичної, психологічної, соціальної допомоги населенню. Соціальні педагоги Німеччини можуть працювати:

— у соціальній сфері (керівник інтернату, дитячого будинку, чи будинку для інвалідів);

— у педагогічній сфері (соціальний педагог спеціальної школи, педагог-реабілітатор тощо);

— у терапії (мистецтвотерапевт);

— у консультаційній службі (консультант з працевлаштування у реабілітаційних закладах);

— документація / журналістика;

— управління та менеджмент.

У Німеччині соціальні педагоги є штатними працівниками загальноосвітніх закладів, працюють з так званими „важкими підлітками“, займаються організацією їх дозвілля, консультуванням батьків тощо. У судах і закладах позбавлення волі вони працюють з неповнолітніми, що конфліктують із законом, до порушення кримінальної справи і після рішення суду. Соціальний педагог займається попередженням дитячої злочинності, залучає дітей і підлітків до волонтерської роботи. Соціальні педагоги допомагають молодим людям, які відбувають покарання, реалізувати програму навчання чи оволодіти професією протягом перебування в ув'язненні, допомагають організувати відпочинок, владнати фінансові справи, а після закінчення терміну ув'язнення - влаштуватися на роботу. На багатьох підприємствах Німеччини соціальний педагог займається проблемами навчання молодих робітників без відриву від виробництва та підвищенням кваліфікації робітників [47].

Незалежна енциклопедія Вікіпедія (Die Freie Enzyklopadie Wikipedia) визначає такі класичні сфери діяльності соціального педагога: робота у соціальних службах; робота з людьми похилого віку; робота з емігрантами

та допомога біженцям; соціальна педагогіка на підприємствах; догляд за людьми з фізичними вадами, розумово відсталими та душевнохворими; допомога умовно ув'язненим, котрі мають випробувальний термін; консультування залежних; підліткова освіта, консультування з виховних питань; консультування сім'ї; робота з сім'єю; педагогіка дозвілля; робота з громадою, соціальна робота з групою, опікун-вихователь, соціально-педагогічна допомога сім'ї, виховання в певній групі, цілодобовий догляд, виховання у дитячих будинках та соціальних установах; інтенсивне соціально-педагогічне обслуговування окремих випадків; допомога молоді, консультування молоді, робота з дітьми та молоддю, інформування молоді, допомога молоді при працевлаштуванні, допомога молоді у судах, міжнародна робота з молоддю, консультування школярів, соціально-педагогічна діяльність у школі; спеціальна педагогіка, консультування вагітних жінок, котрі потрапили у конфліктну ситуацію; супервізія; соціальна допомога у сфері юстиції; соціально-психіатрична робота та психіатрія; соціально-педагогічна робота за місцем проживання; соціальна допомога у лікарнях; терапевтично орієнтаційна робота; управління; дитяча та юнацька психіатрія [38].

Сферою професійної діяльності соціальних педагогів є також альтернативні загальноосвітні заклади, такі як, наприклад, „Місто як школа”, створена у 1972 р. Ф. Курі та Р. Сафраном. Дана школа є державною експериментальною моделлю відкритої школи для підлітків, що навчаються та проходять практику за індивідуальними навчальними програмами, працюючи в різних частинах міста. Ідея такої школи полягає в наданні молоді, що залишила навчання у традиційній школі, ще одного шансу ліквідувати прогалини і недоліки в системі освіти. У школі працюють кілька професійних педагогів, що займаються освітою підлітків та соціальні педагоги, котрі здійснюють соціально-педагогічну роботу з групою превентивного характеру, встановлюють зв'язки з іншими інституціями та батьками. Використовуючи методи соціально-

педагогічного впливу, вони надають допомогу учням школи при вирішенні конкретних проблем (житло, сімейні конфлікти, фінансове забезпечення тощо) [6].

Основними типами соціально-педагогічних закладів та установ Німеччини, де працюють соціальні педагоги, є:

1) соціально-педагогічні заклади загального спрямування (інтернати, житлові заклади для малозабезпечених, консультації з питань виховання, заклади для відпочинку та ін.);

2) групи самодопомоги;

3) державні, відомчі, громадські та приватні заклади з надання ночівлі бездомним, залежним;

4) медичні заклади (лікарні, денні стаціонари, реабілітаційні центри, консультаційні пункти з питань планування сім'ї та ін.);

5) психіатричні, діагностично психологічні і психотерапевтичні заклади (психіатричні центри, шкільні психіатричні та медичні пункти, консультації з питань сім'ї та шлюбу);

6) служби по догляду за людьми, що потрапили у скрутне становище (виїзна служба Червоного Хреста та ін.);

7) добровільні соціальні заклади (служби роздачі продуктів харчування, надання допомоги людям дома, підтримки родичів інвалідів та ін.);

8) консультаційні центри при церквах, релігійних громадах;

9) заклади допомоги школярам та молоді при школах, центри професійної орієнтації;

10) соціально-освітні заклади для дорослих (батьківські університети, центри спілкування, профорієнтаційні центри та ін.);

11) заклади догляду за дітьми, групи продовженого дня;

12) посередницькі служби (з питань житла, роботи, дотацій на дітей, найму обслуговуючого персоналу та і н.);

13) юридичні консультації із загальних та спеціальних питань;

14) служби допомоги при міліції;

15) управління та адміністрація в соціальній сфері, в сфері охорони здоров'я та освіти [38, 42-54].

Згідно з § 127 “Федерального закону про соціальну допомогу” [5] соціальні і соціально-педагогічні послуги у Німеччині поділяють на:

— обов'язкові, несвоєчасне надання яких передбачає судову відповідальність;

— бажані, які надаються у відповідь на вимогу споживачів (за невиконання таких послуг немає судової відповідальності);

— можливі, тобто необов'язкові; вони можуть бути надані відповідно до рішення структури соціальної допомоги, відсутність їх надання не підлягає оскарженню в суді.

Соціальні послуги, на думку Дж.Бекера, варто розглядати як стандартні, тобто як такі, що надаються для підтримки мінімального життєвого рівня і нестандартні, що надаються у певних життєвих умовах чи ситуаціях. За способом фінансування послуги можуть бути: а) державні, що надаються на місцевому і надрегіональному рівні; б) недержавні, тобто незалежні, що надаються, наприклад, благодійними об'єднаннями, церквами різних конфесій.

Основними принципами надання соціально-педагогічних послуг у Німеччині є:

1) принцип адресної допомоги, що враховує умови проживання і всі особливості споживача послуг у реальному житті;

2) принцип трансформації соціально-педагогічної допомоги у самодопомогу;

3) посиленої участі споживача соціальної допомоги у справах суспільства;

4) інтеграції в суспільство;

5) доступності соціальних послуг для громадян;

6) співпраці з іншими службами і структурами [45].

Сферою професійної діяльності соціальних педагогів у Німеччині є сфера соціального обслуговування. Соціальне обслуговування - це вид соціальної діяльності, що здійснюють спеціально уповноважені органи держави, соціальних служб, створених для молоді, об'єднань громадян та інших соціальних інституцій щодо надання безкоштовно чи на пільгових умовах, на компенсаційних або благодійних засадах різноманітних соціальних/соціально- педагогічних послуг з метою задоволення духовних, естетичних, моральних, освітніх, матеріальних та інших потреб населення [31, с.17-25].

Як свідчить аналіз практики і наукових джерел [43], у Німеччині існують такі основні види соціального обслуговування:

— матеріальна допомога, що надається у вигляді грошових дотацій, продуктів харчування, медикаментів, засобів догляду за дітьми, одягу, засобів першої необхідності та гігієни;

— соціальний патронаж громадян та сімей, що потребують сторонньої нестационарної допомоги. Одиноким громадянам, що частково втратили здатність до самообслуговування через хворобу, інвалідність чи з віком, надається допомога у домашніх умовах у вигляді соціально-побутових послуг;

— соціальне обслуговування у стаціонарних умовах громадян, що повністю чи частково втратили здатність до самообслуговування і потребують постійного догляду;

— надання тимчасового притулку громадянам без певного місця проживання та роду занять, бездоглядним дітям та підліткам;

— організація денного перебування в закладах соціального обслуговування людей похилого віку, інвалідів, душевно хворих та розумово- відсталих;

— консультативна допомога громадян і сімей в сфері соціально- економічного і медично-соціального забезпечення життєдіяльності, допомоги та правового захисту;

— реабілітаційні послуги, що налягаються соціальними службами для інвалідів, неповнолітніх та ін.

1.3. Становлення і розвиток соціально-педагогічної діяльності і соціально-педагогічної освіти у Німеччині

Більшість соціально-педагогічних закладів із надання допомоги бідним виникли з приватної ініціативи за підтримки церкви. Завдяки благодійним громадським німецьким союзам жінок, благодійність у цій країні сформувалась в чітко організовану систему. Під час війни 1813-1814 рр. діяльність цих жіночих об'єднань стала доказом того, що жінки можуть працювати нарівні з чоловіками і у соціальній сфері. Жіночий рух привів до організації опікунської діяльності, створення спеціальних професійних училищ та соціальних жіночих курсів [25, с.133].

Професійна освіта у сфері соціальної/соціально-педагогічної діяльності у Німеччині бере свій початок із соціальних жіночих курсів “Практичний та теоретичний вступ до благодійної діяльності”, “Теорія виховання і народного господарства”. У 1893 р. Жанет Шверін організувала набір на курси “Групи дівчат і жінок для соціальної допомоги і роботи” [21].

У 1899 р. Аліса Саломон організувала однорічні курси професійного навчання благодійної допомоги. У 1908 р. курси стають дворічними, а заклад отримав назву "Соціальна жіноча школа". Школа займала провідне місце в підготовці соціальних працівників до 1933 р. Програма цієї школи набула поширення по всій Німеччині [1].

Одночасно у Німеччині здійснювалась підготовка молодіжних керівників (майбутніх соціальних педагогів для роботи з молоддю) у Домі Песталоцці і Фребеля, що був відкритий Г. Шрадер-Брейман у 1885 р. Підготовка зазначеної категорії фахівців здійснювалась на курсах тривалістю півроку, а згодом протягом року. Перше державне положення

про екзамени для молодіжних керівників було видано в Пруссії у 1911 р. Пізніше державне визнання отримують школи керівників молоді в Берліні, Касселі, Франкфурті (1912 р.).

На початку ХХ ст. відкриваються нові школи соціальної роботи: “Християнська соціальна жіноча школа протестантського союзу” у м.Ганновері (1905 р.), “Соціальна жіноча школа внутрішньої місії” в м.Берліні і “Школа соціального християнського навчання” при Католицькій жіночій громаді в м. Мюнхені. У 1912 р. у Німеччині вже нараховувалось 12 шкіл такого спрямування із двохрічним терміном навчання [6].

На думку дослідників (А.Вольф, Г.Пфаффенбергер., У.Лянге-Аппель), кінець Першої світової війни вважається початком зародження у Німеччині професійної соціально-педагогічної та соціальної діяльності [18]. Більшість соціальних шкіл, що функціонували на той час, були пов'язані з церквою. Традиційні інститути соціальної роботи, насамперед Протестантські та Римо-католицькі церкви з їх організаціями боролися за поширення свого впливу у зазначеній сфері.

У 1916-1917 рр. всі школи за ініціативою А. Саломон були об'єднані у “Конференцію жіночих шкіл Німеччини”. Ця організація поставила перед собою завдання розробити єдину педагогічну інтерпретацію основ професії і об'єднати різноманітні сфери діяльності [27].

На основі положень “Закону про професійну освіту”, “Соціальна жіноча школа” була перейменована у “Школу соціальної освіти”, що визначало сферу діяльності її випускниць [15, с.162].

У кінці 20-х - на початку 30-х рр. ХХ ст. поняття "соціальна освіта" було замінене поняттям "соціально-педагогічна освіта". В усіх напрямках соціальної роботи (робота з молоддю, медична соціальна робота, робота у сфері професійної орієнтації) пріоритетного значення набуває виховний компонент. У галузі соціальної освіти і соціальної роботи соціальна педагогіка почати відігравати домінуючу роль.

Необхідно зазначити, що на початку ХХ ст. школи молодіжних керівників функціонували окремо від шкіл соціальної освіти. Навколо цього велися безперервні дебати. Лише у 1931 р. було досягнуто згоди про взаємне визнання дипломів даних шкіл у різних землях Німеччини. У школах молодіжних керівників, незважаючи на постійну боротьбу за збільшення тривалості терміну навчання, воно тривало всього один рік. Така ситуація була змінена лише у 1947 році.

Таким чином, у кінці 20-х - на початку 30-х років ХХ ст. у Німеччині була досягнута певна консолідація зусиль у сфері освіти професійної соціальної роботи і соціальної педагогіки. Однак, мали місце суперечності і проблеми, найважливішою з котрих була невизначеність взаємовідношень волонтерської і професійної роботи у сфері соціально-педагогічної діяльності. Достатньо важкою і невирішеною залишалась також проблема співвідношення на ринку праці жінок, які закінчили школи соціальної освіти і жінок, що закінчили лише короткотривалі курси. Згідно з положенням 1920 р., державний сертифікат могли отримати дівчата і жінки-випускниці шкіл соціальної освіти, що закінчили двохрічний теоретичний курс навчання та пройшли "рік випробування" - рік практики, успішно здали державний екзамен і за віком були не молодшими 24 років. У той же час сертифікат, а відтак і рівні права, отримували жінки, що мали трьохрічний стаж роботи і закінчили лише короткотривалі курси, без здачі екзаменів [38, 171].

Заслуговує на увагу процес розвитку професійної освіти чоловіків у сфері соціальної роботи у часи Веймарської республіки. У 1923 р. доступ чоловіків до соціальної освіти став відкритим завдяки розпочатим семінарам благодійної допомоги молоді Берлінською вищою політичною школою. Офіційно Пруське керівництво відкрило шлях в освіту у сфері соціальної роботи чоловікам лише у 1927 р. [19, 161-171].

З приходом у 1933 р. до влади націонал-соціалістів докорінно змінилася соціальна політика в бік зниження вже досягнутого рівня

професіоналізації соціальної роботи, а також посилення її політизації. Професійні школи соціальної освіти були перейменовані у школи народної опіки. Навчання у них все більше базувалося на націонал-соціалістичній ідеології. Викладачі і студенти "неарійського походження" змушені були покинути школи. Зокрема, у 1934 р. була звільнена Аліса Саломон [27]. Навчання у школах народної опіки було підпорядковане фашистським установкам про "народне виховання і опіку", що означало зміну принципу соціального забезпечення всіх нужденних принципом відбору за расовим показником [17].

У результаті проведеного дослідження було встановлено, то у Німеччині уже на початку ХХ ст. була створена система соціальних служб і налагоджено соціально-педагогічне обслуговування населення. У період націонал-соціалізму соціальна/соціально-педагогічна діяльність була спотворена, її місце зайняла так звана "народна опіка", котра ставила за ціль "оздоровлення і відновлення дієздатних членів суспільства у народній єдності та їх захист від шкідливого впливу хворих та соціально слабких" [26, 137]. Система освіти у сфері соціальної/соціально-педагогічної роботи була спочатку спустошена націонал - соціалістами, а згодом знищена Другою світовою війною. Її відродження розпочалось із створення громадських об'єднань соціально-педагогічного спрямування. Так були створені: "Німецьке професійне об'єднання соціальних працівників і соціальних педагогів" та "Професійне об'єднання соціальних працівників, соціальних педагогів та лікувальних педагогів". Мета, завдання і структура діяльності цих професійних об'єднань є дуже схожими, тому в сучасних умовах актуалізується тенденція до їх об'єднання [20, с.186-187].

Період з 1945 по 1960 рр. характеризується відновленням системи підготовки спеціалістів у сфері соціально-педагогічної діяльності. Для сфери соціальної/соціально-педагогічної діяльності це був період продовження депрофесіоналізації внаслідок невідповідності запитів тих, хто потребує допомоги і якості підготовки випускників шкіл. У перші

післявоєнні роки була зроблена спроба відновити інколи у тому стані, у котрому вони були до 1933 р. Серед запрошених викладачів переважали люди, вільні від впливу націонал-соціалістичних ідей. Це дозволило об'єднати викладачів і вже 4 червня 1945 р. відкрити перші післявоєнні курси у Будинку Песталоцці і Фребеля у Берліні.

На початку 50-х рр. ХХ ст. у Німеччині розгорнулася дискусія з приводу / («професійної підготовки, екзаменаційних вимог, тривалості і напрямів професійної підготовки працівників соціального забезпечення. У 1959 р. у землі Північний Рейн-Вестфалія вперше було видано положення про освіту фахівців соціальної сфери. Її приклад наслідували згодом інші землі Німеччини, було вирішено:

- загальною назвою професії вважати найбільш вживану на практиці назву "соціальний працівник";
- школи соціальної освіти перейменувати у підвищені школи "соціальної роботи";
- термін навчання збільшити до трьох років;
- після теоретичного трьохрічного курсу вважати обов'язковим рік професійної практики;
- після закінчення року професійної практики видавати випускникам шкіл державний сертифікат;
- для вступу до школи соціальної роботи необхідний атестат про середню освіту;
- вік абітурієнтів підвищених шкіл соціальної роботи визначається межами від 20 до 35 років [9, с.41].

Теоретичний компонент освіти включав чотири групи предметів: 1) педагогіка, психологія, медицина, релігія, соціальна етика; 2) соціологія, держава, право, економіка; 3) соціальна політика, догляд за хворими, допомога молоді і молодіжне право, соціальне забезпечення і соціальне право, управління; 4) музика, фізкультура і спорт.

У 1966 р. у землі Північний Рейн-Вестфалія створено чотири

підвищені школи соціальної педагогіки з чотирирічним терміном навчання: три роки теоретичного навчання і рік професійної практики. Одночасно професію "молодіжний керівник" перейменовано у професію "соціальний педагог". Пізніше статус підвищених шкіл соціальної педагогіки отримують також інші школи молодіжних керівників [60].

У 60-ті рр. ХХ ст. лише одна третина шкіл соціальної педагогіки і соціальної роботи у Німеччині знаходилась у відомстві держави. Більшість шкіл перебували під патронатом церкви і релігійних організацій.

У другій половині 60-х рр. ХХ ст. у сфері соціальної і соціально-педагогічної освіти відбулись значні зміни. Навчальні заклади з підготовки вихователів дитячих садків, керівників груп продовженого дня і вихователів дитячих будинків перетворилися на професійні школи соціальної педагогіки з двоохрічним терміном теоретичного навчання, роком практики і можливістю отримання сертифіката соціального педагога після закінченні навчання. Професійна підготовка молодіжних керівників, а тепер соціальних педагогів по роботі з молоддю, здійснювалась у школах соціальної педагогіки і соціальної роботи і тривала 4 роки, що включали в себе трирічний теоретичний курс і рік професійного визнання. У кінці 60-х рр. ХХ ст. у Німеччині нараховувалося 45 підвищених професійних шкіл соціальної роботи і незначна кількість шкіл соціальної педагогіки. Усі школи соціальної роботи і соціальної педагогіки поряд із спеціальною освітою давали ще і загальну, тобто свідоцтво про закінчення школи прирівнювалося до атестата зрілості, котрий видавався після закінченні гімназії. Це давало можливість випускникам шкіл поступати у вищі навчальні заклади, у тому числі і в університети [15, с.102].

Таким чином, освіта у сфері соціальної роботи і соціальної педагогіки у Німеччині до 1971 р., здебільшого була середньою професійною.

У 50-60-их рр. ХХ ст. у Німеччині було відновлено наукову розробку проблем соціальної педагогіки.

З середини 60-х рр. ХХ ст. у Німеччині підготовка соціальних

педагогів почали здійснюватися у педагогічних вищих навчальних закладах, а полом і в університетах. Це було зумовлено необхідністю посилення наукового компоненту професійної підготовки соціальних педагогів, потребою суспільства у фахівцях, котрі могли б займатись як практичною, так і науковою діяльністю. Комісія викладачів вищих шкіл під керівництвом вченого-педагога К. Я. Фурки розробила "Положення про умови дипломного екзамену з педагогіки", які було затверджено постійною Конференцією міністрів освіти і Західнонімецькою конференцією ректорів у березні 1960 р. [51, 151-156]. Згідно даним положенням, педагогічні інститути та університети повинні були здійснювати підготовку педагогів за такими спеціальностями: шкільна педагогіка, соціальна педагогіка, навчання дорослих, професійне навчання, спеціальна педагогіка у взаємозв'язку теорії з практикою.

Таким чином, у середині 80-х рр. ХХ ст. професійна підготовка соціальних педагогів у Німеччині здійснювалась у різних типах середніх і вищих навчальних закладів, з переважанням останніх. Вона була достатньо багатогранною і здійснювалась у вищих спеціальних школах, педагогічних академіях, педагогічних інститутах, університетах. Кожний вищий навчальний заклад підпорядковувався безпосередньо уряду своєї землі і був наділений великою самостійністю [9, с.61].

До позитивних результатів реформування підготовки спеціалістів соціальної і соціально-педагогічної сфер Німеччини можна віднести:

1) навчання соціальних педагогів (соціальних працівників) почало здійснюватися в основному у вищих соціальних школах, які утворилися шляхом об'єднання підвищених шкіл між собою. Вищі школи мали кращу матеріальну базу і відповідали потребам часу;

2) підготовка здійснювалась і в інших типах вищих навчальних закладів: в інтегрованих вищих школах, педагогічних академіях, педагогічних інститутах і університетах. Для процесу професіоналізації соціальної та соціально-педагогічної діяльності особливо велике значення

мало навчання соціальних педагогів в педінститутах, котрі згодом злились з університетами;

3) професії соціального педагога і соціального працівника набули більш високого статусу у зв'язку з переходом із середнього професійного рівня на вищий і врученням випускникам вищих навчальних закладів дипломів соціального педагога а/соціального працівника;

4) з'явилося більше можливостей для відбору мотивованих і підготовлених абітурієнтів і прийому на роботу більш кваліфікованих працівників;

5) підготовка соціальних педагогів і соціальних працівників, спеціалістів споріднених професій вступила в стадію інтеграції завдяки створенню єдиних факультетів, котрі видавали загальний диплом соціального працівника/соціального педагога;

б) у процесі професійної підготовки соціальних педагогів/соціальних працівників важливого значення надавалось практиці, яка стала невід'ємним компонентом теоретичного навчання. Навчання набувало завдяки цьому практико-орієнтованого характеру.

У Потсдамі у 2005 р. на факультеті соціальної освіти вищої фахової школи було проведено конференцію “Бібліографічний підхід до засновників професійної соціальної роботи”. За результатами досліджень наукової групи під керівництвом проф. Г. Кнюппеля (Prof. Dr. Helmut Knurpel) виокремленні основні групи постатей, що внесли найбільш вагомий вклад у процес становлення і розвитку соціальної педагогіки/соціальної роботи у світовому контексті:

- засновники соціальної педагогіки та соціальної роботи у релігійному контексті;

- засновники соціальної педагогіки та соціальної роботи у гуманістичному контексті;

- дослідники гуманістично орієнтованої професіоналізації у соціальній роботі;

- розвиток соціальної роботи після Другої світової війни;
- соціальні педагоги-реформатори;
- іноземні соціальні педагоги-реформатори (детальніше дана інформація подана у додатку А).

У теорії і практиці сьогодення Німеччини значне місце займає дискусія про співвідношення соціальної педагогіки та соціальної роботи (К.Лауерман, П.Люссі, Р.Мертен, К.Молленгауер, А.Мюльом, Л.Рьосснер, [Г.Тірш, Й.Шіллінг та ін.). Сучасний науковець та дослідник соціальної/соціально-педагогічної діяльності Німеччини із Вищої фахової школи ім. Л. Саломон (м. Берлін) проф. Г.Клеве систематизував різні підходи щодо трактування співвідношення соціальної роботи та соціальної педагогіки у теорії та на практиці. На основі здійснених узагальнень, він виокремлює п'ять різних теорій щодо їх співвідношення: теорія відмінностей (дивергенції); теорія субординації; теорія субсумації (підведення підсумку); теорія конвергенції та теорія ідентичності [44].

Відповідно до теорії відмінностей соціальна робота та соціальна педагогіка відрізняються не тільки у термінологічному плані, але й за змістом, особливо стосовно історії виникнення та сфер діяльності. Соціальна робота розглядається у зв'язку з класичною турботою про бідних і виступає заміною зникаючої сімейної опіки. Представником цього підходу є П.Люссі, автор відомої книги "Системна соціальна робота" (1992 р.). Він, зокрема, стверджує, що різниця між соціальною роботою та соціальною педагогікою у сфері практичної діяльності є очевидною. Даний факт, на думку дослідника, був очевидним і у минулому, коли були „просто соціальні працівники" та „вихователі", що опікувалися дітьми та молодими людьми. На думку дослідника, сьогодні все ще існує типологічна різниця між обома сферами діяльності.

Згідно з теорією субординації, між соціальною роботою та соціальною педагогікою існує відношення субординації, як загальне поняття вживається або соціальна робота, або соціальна педагогіка.

Л.Рьосснер, засновник критично-раціональної науки про соціальну роботу, є одним із класичних представників позиції, згідно з якою поняття “соціальна робота” є загальноохоплюючим. Л. Рьосснер використовує термін “соціальна робота” як загальне (родове) поняття, тому що цей термін відповідає інтернаціональній професійній мові і має, на думку дослідника, ширше значення (охоплює не тільки виховні заходи). Представником іншої точки зору, згідно з якою "соціальна педагогіка" виступає в ролі родового (більш загальною) поняття, є Й.Шіллінг. Він наголошує, що термін “соціальна педагогіка” є в історичному аспекті старшим і тому традиційним. „Соціальна педагогіка” була введена вже в 1844 р. К. Магером для означення виховної діяльності поза школою та сім'єю, а термін “соціальна робота” використовується лише починаючи з 1918 р.

Протягом останніх двадцяти років в університетах, в яких вивчають науку про виховання (Erziehungswissenschaft), надається перевага поняттю “соціальна педагогіка”, в той час, коли у вищих фахових школах швидше говорять про “соціальну роботу”, а з недавнього часу ще й про соціальну роботу як про науку (Sozialarbeitswissenschaft) [3].

Відповідно до теорії субсумації або підведення підсумку різниця та дивергенція між соціальною педагогікою і соціальною роботою констатується і визнається, але обидві сфери є настільки подібними, що вони можуть бути об'єднані в одну систему соціальної роботи. Соціальна робота включає в себе соціальну роботу та соціальну педагогіку за такою моделлю:

<u>Соціальна робота = соціальна робота + соціальна педагогіка</u>
<u>Soziale Arbeit = Sozialarbeit + Sozialpadagogik</u>

Такий підхід сьогодні у Німеччині є дуже поширеним. Згідно з позицією А.Мюлома, "...ця теорія здається найбільш переконливою,

оскільки вона уникає як повного розмежування і окремоті розвитку, так і виключення підпорядкування однієї сфери іншій (субординації) і натомість підтримує реалістичніший і справжній розвиток у напрямі поступової узгодженості". Схематично теорію конвергенції можемо подати так:

Соціальна робота —» «— Соціальна педагогіка

Згідно з позицією німецьких дослідників Г.Тірша, Г.Пфаффербергера, соціальна робота і соціальна педагогіка хоч і мають різну історію, проте в своєму розвитку вони все більше зближуються; процес конвергенції зриватиме доти, поки вони не стануть ідентичними. Г.Пфафенбергер ще у 1966 р. висловлювався щодо ідентичності соціальної роботи і соціальної педагогіки, "соціальна і соціально-педагогічна робота мають розглядатись та трактуватися як єдина функціональна система суспільної допомоги" [9].

Німецький дослідник Дж. Хай пропонує застосувати теорію конвергенції з метою запровадження уніфікованої назви професії. У Німеччині випускникам вищих навчальних закладів пропонують різні назви здобутих спеціальностей; у вищих фахових школах - Диплом соціального працівника/соціального педагога, Диплом соціального педагога. Диплом соціального працівника; в університетах - Диплом педагога (з приміткою спеціалізації). Диплом соціального педагога. Дж. Хай пропонує вирішити дане питання впровадженням об'єднуючої назви для обох професій, наприклад, "соціальна допомога" [20].

Теорія ідентичності констатує, що поняття соціальна робота (Sozialarbeit), соціальна педагогіка (Sozialpadagogik) та соціальна робота (Soziale Arbeit) мають однаковий зміст:

соціальна робота (Sozialarbeit)		соціальна педагогіка (Sozialpadagogik)	=	соціальна робота (Soziale Arbeit)
------------------------------------	--	---	---	--------------------------------------

Ця теорія знаходить все більшу підтримку. Так, на Конференції Ректорів вищих навчальних закладів (2005 р. м. Берлін) з визначення навчальних дисциплін для спеціальностей вищих фахових шкіл з соціальної роботи відмінності між соціальною роботою та соціальною педагогікою були оголошені застарілим та неактуальним і було запропоновано спільну і єдину спеціальність „соціальна робота” [14]. Згідно з позицією Р. Мертена, теорія ідентичності розв'язує "аналітично радикально та емпірично обґрунтовано діахронічну проблему різноманітних ліній розвитку соціальної роботи соціальної педагогіки". На думку дослідника, ця теорія є емпірично обґрунтованою, тому то на практиці сьогодні фактично не існує різниці між цими двома професіями. Про це свідчить аналіз критеріїв підбору фахівців у класичних сферах соціальної роботи і соціальної педагогіки. Адже відбір фахівців здійснюється за іншими змістовно логічними критеріями, а не йде за аналітичною різницею між соціальною роботою та соціальною педагогікою [39, с.190].

У процесі дослідження ми опиралися на праці зарубіжних дослідників, в яких у контексті сучасного наукового знання розкрито питання ступеневої професійної освіти в нових соціально-економічних умовах: Р.Бремвей, Т.Букер (США), Г.Стінст (Велика Британія), Ф.Шервін, Г.Вільфінг, Ф.Зайбель, О.Фільцінген (Німеччина), Дж.Бердей, Е.Міранте, Г.Томазі (Італія) та інших. Дія нашого дослідження важливою є їхня позиція, що професіоналізм є основою готовності і здійснення успішної професійної діяльності. Визначаючи структурні компоненти моделі особистості професійного фахівця, ці дослідники акцентують увагу на вимогах до його знань, умінь і навичок, рис характеру і поведінки, вбачаючи залежність між ступенем їх сформованої і результативністю професійної діяльності. Глобально-цілісне розуміння освітньої сфери та її підсистем має суттєве значення для осмислення концептуальних засад

професійної підготовки соціальних педагогів у Німеччині.

Як свідчить аналіз, зарубіжні теорії професійної соціальної/соціально-педагогічної освіти суттєво відрізняються від положень, за якими здійснюється підготовка соціальних педагогів у нашій країні. Це стосується підходів, пов'язаних, як із підбором змісту, так і з технологіями здійснення, особливо, що стосується організації практичного навчання, самостійної і науково-пошукової роботи студентів.

В Україні перші дослідження теоретичних і практичних аспектів соціально-педагогічної діяльності з'явилися на початку 90-х рр. ХХ ст. Вони стосувалися з'ясування суті соціально-педагогічної діяльності (О.Безпалько [4]., Г.Зверєва, Г.Лактіонова, Л.Коваль, Л.Міщик, Л.Капська, В.Сидоров та ін.); історичних аспектів становлення і розвитку соціально-педагогічної діяльності (А.Горілий, Г.Попович та ін.). Питання становлення і розвитку соціальної педагогіки як науки відображені в історико-педагогічному дослідженні Л.Штефан, розвиток соціальної педагогіки в соціокультурному контексті - у дослідженні А.Рижанової.

Обґрунтуванню змісту, напрямів і технологій соціально-педагогічної діяльності присвячені дослідження О.Безпалько, Р.Вайноли, А.Папської, І.Зверєвої, І.Козубовської, Г.Лактіонової, С.Харченко та інших.

Окремим пластом наукових досліджень є праці, в яких узагальнено результати вивчення адаптації зарубіжного досвіду організації соціальної і соціально-педагогічної роботи на різних рівнях (індивідуальному, груповому, общинному) до умов нашого сьогодення. У зв'язку з цим підкреслимо важливість вивчення основних моделей соціально-педагогічної допомоги населенню в сучасному світі (М.Лукашевич, І.Мигович, І.Пінчук, С.Толстоухової, В.Полтавець), соціальної і соціально-педагогічної роботи в різних сферах життєдіяльності окремих громадян (І.Козубовська, О.Пічкара, Д.Добра, І.Сагарда та ін.).

Особливий інтерес представляють праці, в яких висвітлено досвід підготовки фахівців соціальної роботи за рубежом і можливості

використання його ідей в умовах України (Л.Віннікової, О.Пічкара [40], Б.Єржабкової, Я.Когут, Н.Микитенко, Н.Собчак [49], В.Тименко та ін.).

В останнє десятиліття в нашій країні значно активізувалися дослідження процесу підготовки соціальних педагогів, а саме: особливості формування спеціаліста в системі неперервної освіти розглянуті в роботах В. Поліщук, вищої освіти Л.Міщик, А.Папської, Г.Локаревою досліджено теоретичні та методичні засади застосування у процесі підготовки соціального педагога художньо-естетичної інформації, становлення і розвиток соціальної роботи у Німеччині здійснене Д.Чаладаєвою та іншими.

РОЗДІЛ 2

ЗМІСТ І ТЕХНОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ НІМЕЧЧИНИ

2.1. Особливості допрофесійної підготовки майбутніх соціальних працівників (соціальних педагогів) у Німеччині

Професійну підготовку соціальних педагогів у Німеччині здійснюють три типи вищих навчальних закладів: університети, вищі фахові школи та фахові академії. У 2006 році у Німеччині функціонували 323 вищих навчальних заклади, в котрих навчалися близько 2 млн. студентів. З них підготовкою фахівців для соціальної сфери займається 97 закладів: 29 університетів, 63 вищих фахових школи та 5 фахових академій, більшість з яких є державними акредитованими вищими навчальними закладами.

Протягом останніх років окремі навчальні заклади, що здійснюють підготовку працівників соціальної сфери, зазнають реорганізації: вищі фахові школи об'єднуються з університетами, в низці університетів у зв'язку із зростанням потреби у дипломованих спеціалістах для різних сфер соціально- педагогічної діяльності почали створюватися спеціалізовані інститути соціальної педагогіки [43].

Усі вищі навчальні заклади Німеччини мають високий рівень незалежності. Вони автономно вирішують такі академічні питання, що стосуються: набору студентів, навчальних планів, навчальних програм, встановлення черговості теоретичних і практичних семестрів, об'єму і змісту окремих предметів, вибору технологій професійної підготовки і форм здійснення контролю за його результативністю. У Німеччині не існує зовнішнього контролю, координації і акредитації соціальної/соціально- педагогічної освіти на національному рівні, за винятком такого координаційного органу як, Асоціація деканів шкіл соціальної роботи, до

якої належить більшість навчальних закладів, що здійснюють професійну підготовку відповідних фахівців. Міністерства науки і культури у кожній землі спостерігають за діяльністю вищих навчальних закладів на предмет дотримання ними законодавчих положень. Проте уряд Німеччини зберігає значний вплив на вирішення фінансових питань і призначення штатних професорів [31, с.40-41].

Систему професійної підготовки фахівців соціальної/соціальної педагогічної сфери у кожній країні, в тому числі й у Німеччині, визначають суть, цінності, основні напрями, сфери, види і функції даної професійної діяльності. На їх основі обґрунтовується модель особистості фахівця. У світовій практиці до претендентів опанувати фах соціального працівника/соціального педагога ставиться ціла низка вимог. Найбільш важливими серед них є наявність певного рівня допрофесійної підготовки і досвіду роботи в соціальній чи соціально-педагогічній сферах.

Як свідчить аналіз, підготовка майбутніх соціальних педагогів на допрофесійному рівні відбувається, в основному, на волонтерських засадах. Волонтери, здебільшого, працюють неформально й безкоштовно у державних і приватних установах різних сфер (медичної, освітньої, соціального забезпечення) [22].

У Німеччині допрофесійна підготовка здійснюється, як правило, у сфері благодійної діяльності. Благодійна діяльність у вузькому розумінні - це надання приватними особами або організаціями допомоги людям чи соціальним групам населення, які її потребують. У широкому трактуванні благодійна діяльність розглядається як передача фінансових, матеріальних чи духовних цінностей для задоволення потреб людини, соціальної групи або спільноти, що потрапили у важку життєву ситуацію. Об'єктами благодійної діяльності у всьому світі, традиційно, є люди, що страждають від важких недугів, мають особливі потреби, а також діти і дорослі, чий розвиток суттєво відрізняється від загальноприйнятої норми. Як правило, у таких організаціях відсутня чітка структура і система контролю; винятком

є великі організації, де структура та контроль є обов'язковими: Армія Спасіння, Червоний Хрест та інші.

Найбільш численними серед благодійних організацій Німеччини є: Німецький Червоний Хрест (1 млн. 100 тисяч волонтерів). Німецький Карітас (500 тисяч волонтерів). Об'єднання євангельської церкви (350 тисяч волонтерів), Робоча благодійна спілка з орієнтовною чисельністю 100 тисяч волонтерів. Німецька паритетська благодійна асоціація (60 тисяч волонтерів) та інші.

У допрофесійній підготовці майбутніх соціальних педагогів у Німеччині, як і в багатьох інших країнах, важливу роль відіграє церковна асоціація "Карітас" (спілка благодійної допомоги католицької церкви). В основу діяльності "Карітасу" покладена допомога людині людині: дітям, знедоленим, хворим, самотнім у лікарні чи за місцем проживання [22].

"Карітас" у Німеччині заснував у 1897 р. Л.Вертман (L. Wertmann) у відповідь на численні ініціативи католицької церкви з метою координації їхньої роботи. На сьогоднішній день "Карітас" у даній країні є багатогалузевою благодійною організацією, що опікується 42 підпорядкованими закладами на території всієї країни. У своєму розпорядженні "Карітас" має будинки для людей похилого віку, хворих чи немічних, людей з обмеженими можливостями, дитячі садки-інтернати, консультативні центри тощо [12]. Згідно із статистичними даними у різних установах німецького "Карітасу" добровільно працюють 500 тисяч осіб. Значну частину волонтерів становлять молоді люди, котрі у майбутньому планують обрати професію соціального педагога чи соціального працівника.

У Німеччині соціально-педагогічне спрямування має волонтерська діяльність церкви. Вона полягає в опіці та допомозі дітям, що потребують особливої уваги, людям старшого віку, хворим та інвалідам, самотнім, особам та сім'ям, котрі, в силу певних причин, опинилися у критичній ситуації. Волонтерська робота при церковних громадах має також

різнобічний просвітницький характер. Майбутні соціальні педагоги мають можливість на практиці ознайомитися з особливостями соціально-педагогічної діяльності та випробувати свої можливості. Допомагають волонтерам у роботі професійні соціальні педагоги, кваліфіковані працівники "Карітасу" і священники [12].

У Німеччині існують численні інші об'єднання теологічної орієнтації, наприклад: "Молодь у парафії", "Церква у світі" та ін. Окрім виконання кожною групою своїх завдань, вони часто працюють спільно над окремими проектами. На нашу думку, особливої уваги заслуговує досвід роботи гуртків дітей та молоді, якими керує сама молодь. Їх діяльність спрямована на організацію дозвілля, занять за інтересами, відвідування літніх, самотніх та хворих людей і допомогу у вирішенні різних життєво необхідних справ: покупки, прогулянки, листування, відвідування ними різних свят тощо.

Волонтерська діяльність Німеччини охоплює майже всі суспільні сфери і за своїм змістом є дуже різноманітною. Підготовка соціальних педагогів на допрофесійному рівні здійснюється також у молодіжних організаціях, спортивних об'єднаннях, жіночих добровільних спілках, а також асоціаціях, товариствах та установах різноманітного спрямування. Серед молодіжних організацій Німеччини, в яких особливо активно працюють волонтери, є екологічні, скаутські, спортивні, політичні, соціальні, конфесійні тощо. Кількість волонтерів, залучених до роботи у молодіжних об'єднаннях коливається від 200 тисяч до 600 тисяч осіб. Волонтери, як правило, виконують виховні, освітні та соціально-педагогічні завдання. Особливо поширеними є спортивні об'єднання з футболу, баскетболу, плавання, лижного спорту, різні групи дитячого та юнацького спорту тощо. Робота з дітьми та молоддю є пріоритетною ділянкою роботи у всіх спортивних об'єднаннях Німеччини. Поряд із студентами спортивних училищ та вищих шкіл, вчителями спорту на волонтерських засадах працюють молоді люди, які мріють стати

соціальними педагогами і обрати у майбутньому спеціальність таку як, наприклад, "Організація дозвілля з дітьми та молоддю".

Майбутні соціальні педагоги, котрі планують обрати своєю спеціалізацією медіапедагогіку, проходять допрофесійну підготовку у сфері культури і мистецтва. Культурне життя Німеччини важко уявити без добровільної роботи волонтерів. Управління, що опікується культурою в даній країні - Канцелярія культури, об'єднує у своєму складі 211 асоціацій, членських організацій, поділених на вісім секцій: секцію музики, яка об'єднує у своєму складі 85 членських організацій, образотворчого мистецтва - 28, літератури - 12, мистецтва - 20, архітектури - 19, дизайну - 9, кінематографії -25, соціокультури - 13 організацій. Робота волонтерів у галузі культури і мистецтва має практичний характер. Про роль і місце волонтерів у даній сфері життя Німеччини свідчить факт, що волонтери беруть участь у виборах керівників різних культурних організацій. За чисельністю найбільше волонтерів працює у галузі музики, потім — у мистецтві, кінематографії та літературі. У галузі музики майбутні медіапедагоги проходять допрофесійну підготовку у різноманітних інструментальних групах, хорових ансамблях, вони також часто організують благодійні концерти [16].

У контексті досліджуваної проблеми вважаємо за доцільне відзначити, що після здобуття відповідної професійної освіти багато дипломованих соціальних педагогів виявляють бажання працювати у соціальній установі, об'єднанні, де вони одержали допрофесійну підготовку. У Німеччині поширеною є практика, коли дипломований соціальний педагог обіймає посаду „керівника волонтерської програми”, „координатора волонтерів” або „директора волонтерства”. До його обов'язків входить планування, координація, надання методичної допомоги та аналіз діяльності волонтерів, проведення їх навчання, інструктажів, консультацій, тренінгів, бесід, дискусій, круглих столів з метою їх ознайомлення із змістом, напрямками, формами і методами роботи в

обраній сфері діяльності та надання конкретної допомоги при плануванні і здійсненні певних заходів. У Німеччині соціальні педагоги використовують різні форми навчання волонтерів: від одноденного інструктажу до тижневих курсів підвищення майстерності, від таборів та тематичних волонтерських курсів аж до школи волонтерів. Професійні соціальні педагоги є відповідальними за науково-методичний рівень роботи волонтерів, створення належних умов їх праці, за співпрацю з персоналом даної установи та за їх роботу з клієнтами чи групами клієнтів [6].

Професійні соціальні педагоги Німеччини у своїй діяльності постійно опираються на допомогу волонтерів і ставляться до них як до своїх добровільних помічників, рівноправних співробітників та колег. Відчуття повноправного члена колективу є запорукою успішної діяльності та обрання волонтерами в майбутньому професії соціального педагога. В обов'язки професійних соціальних педагогів входить роз'яснення суті і значення волонтерської соціально-педагогічної діяльності серед населення і заохочування широкого кола волонтерів до цієї діяльності. Інформація, активний пошук та залучення волонтерів до роботи є одним з важливих завдань роботи центрів соціальних служб Німеччини.

Соціальні педагоги, залежно від фахового, професійного та особистісного рівня, залучаються до опрацювання програм та концепції волонтерства, до розробки нових технологій раціонального використання волонтерів [22].

Про поширення престижності соціально-педагогічної діяльності та участі у волонтерській діяльності в Німеччині свідчить той факт, що у старших класах середніх навчальних закладів запроваджено факультативний курс „Соціальна педагогіка/соціальна робота”. Програма цього курсу передбачає вивчення таких тем: цінності та етичні засади соціальної та соціально-педагогічної діяльності; сфери діяльності соціального педагога та соціального працівника; вимоги до особистості

соціального працівника/соціального педагога; основні види соціальної/соціально-педагогічної допомоги; формування міжкультурної толерантності тощо [21].

Вивчення змісту освіти на рівні шкільної освіти, а власне впровадження на рівні факультативного курсу дисципліни "Соціальна педагогіка/соціальна робота", практики волонтерської діяльності свідчить про наявність у Німеччині допрофесійної підготовки та ознайомлення з професією майбутніх соціальних педагогів. Після закінчення школи молоді люди у Німеччині визначаються з вибором майбутньої професії. У цей час вони випробовують себе у різних сферах діяльності, що дає їм можливість більш усвідомлено підходити до вибору професії і навчального закладу для оволодіння нею. Окрім того, допрофесійна практика є необхідною вимогою вступу до певних закладів, або слугує підставою певних пільг при вступі.

Основними формами здійснення допрофесійної підготовки майбутніх соціальних педагогів є активна участь у волонтерській діяльності, яка здійснюється у:

— різноманітних благодійних організаціях (Робоча благодійна спілка, Німецький Карітас, Німецька парітетська благодійна асоціація, Німецький Червоний хрест, Об'єднання євангельської церкви та ін.);

— дитячих, юнацьких молодіжних об'єднаннях (охорона життя, скаутські, спортивні, політичні, конфесійні, соціальні та ін.);

— сфері культури і мистецтва (секції, об'єднання, гуртки, товариства музики, образотворчого мистецтва, літератури, архітектури, дизайну, кінематографії та соціокультури);

— у старших класах загальноосвітніх закладів через упровадження факультативного курсу "Соціальна педагогіка/соціальна робота" і практики волонтерської діяльності.

У більшості вищих навчальних закладів Німеччини існує так званий вільний доступ до навчання. Відповідно до головного принципу вищої

освіти Німеччини - "академічної свободи", - у вищій навчальний заклад може поступити кожний за умови відповідності вимогам щодо абітурієнтів. Вільні навчальні місця розподіляються головною установою надання навчальних місць - Федеральним управлінням з питань соціальної сфери, що знаходиться у Дортмунді, куди абітурієнти направляють свої документи. Відбір проводиться на підставі середніх шкільних оцінок і лише в окремих навчальних закладах за результатами співбесіди і письмових тестів; також враховується час, що минув від закінчення школи, наявність досвіду волонтерської роботи та інші соціальні аспекти [19].

Отже, у Німеччині при зарахуванні на навчання абітурієнтів на спеціальність "Соціальна педагогіка" значна увага звертається на наявність допрофесійної підготовки, тобто на досвід волонтерської соціально-педагогічної діяльності.

Для сучасного стану підготовки соціальних педагогів у Німеччині особливе значення має факт надання освіти в галузі соціальної роботи і соціальної педагогіки статусу вищої. Завдання вищої освіти Німеччини визначені у "Законі про вищу школу" ("Hochschulrahmengesetz") (1976 р.), дія якого з 1991 р. поширюється і на східні землі. У Законі зазначено, що мета навчання у вищих навчальних закладах полягає у тому, щоб "..... здійснювати підготовку студентів до професійної діяльності, щоб вони були готовими до роботи у вільній, демократичній, соціально правовій державі".

Зміст і організація процесу різнорівневої професійної підготовки соціальних педагогів/соціальних працівників у фахових академіях, вищих фахових школах та університетах Німеччини охарактеризовано у наступних пунктах даної роботи.

2.2. Професійне спрямування теоретичної і практичної підготовки соціальних працівників на рівні бакалаврату

У Німеччині професійну підготовку бакалаврів соціальної педагогіки здійснюють фахові академії, вищі фахові школи та університети. Процес професійної підготовки майбутніх фахівців у кожному із цих типів закладів має свої особливості.

Фахові або професійні академії у Німеччині не є чисельними (Н.Абашкіна. І.Зверева. Л.Коваль. С.Хлебнік). Зарубіжні дослідники Й.Шілінг (J. Schilling), У.Тайхлер (U. Teichler), Х.Браунінг (H.Breinig) стверджують, що аналогом фаховим академіям у Європі є Університет спільної освіти (University of Cooperative Education), якому притаманна третинна система освіти. Третинна система передбачає трьохмісячне чергування теоретичного та практичного блоків у загальному співвідношенні 50% до 50%. Фахові академії у Німеччині є, як правило, державними акредитованими навчальними закладами [20; 22].

Історія виникнення фахових академій розпочалася у землі Баден-Вюртемберг у 60-х рр. ХХ ст. як відповідь на ситуацію, коли частина молодих людей не бажали поступати у вищі навчальні заклади через безперспективність працевлаштування після їх завершення. У 1971 р. німецький реформатор системи освіти Д.Бенц (D. Benz) виступив перед Міністерством Культури м. Штутгарт землі Баден-Вюртемберг із ініціативою про створення нового альтернативного типу вищого навчального закладу практичного спрямування, що дало б змогу збільшити шанси працевлаштування випускників. У 1972 р. представником Міністерства Культури професором В.Ханом (W. Hann) була запропонована громадськості так звана "Штутгартська модель" - перенесення дуальної моделі навчання на третинну систему освіти. У результаті цього виник новий тип навчального закладу - фахова академія. Перші експериментальні фахові академії були створені у 1974 р. у містах Штутгарт та Манхайм. З 1975 р. у Штутгартській фаховій академії було

введено спеціальність "Система соціального забезпечення". У 1981 р. фахові академії було відкрито у Равенсбурзі, Гайденайм, Карлсруе, Віллінген-Швенінгені та інших містах Німеччини.

З 1995 р. конференція Міністерства Культури Берліна прийняла рішення про надрегіональне визнання фахових академії та створення можливостей працевлаштування випускників даного типу навчального закладу на території всієї Німеччині [57].

Особливістю функціонування фахових академії є те, що студентів направляють на навчання органи соціального забезпечення. Структура трирічного навчання включає в себе чергування теоретичного і практичного компонентів: три - шість місяців навчання у академії і три - шість місяців практики і т.д. Випускники фахової академії мають добру практичну підготовку. Як і більшість випускників вищих фахових шкіл, вони отримують освітньо-кваліфікаційний ступінь Бакалавра Мистецтв з поміткою у дипломі "В.А. - Berufsakademie" ("Фахова академія").

Станом на 2016 р. професійну підготовку майбутніх соціальних педагогів здійснювали десять фахових академії, п'ять із котрих мають державне визнання. Оскільки акредитація навчального закладу свідчить про певну якість (квіти, вважаємо за доцільне охарактеризувати процес професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів у фахових академіях із наявним сертифікатом якості [10].

Так, професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів у фаховій академії м. Штутгарт (федеральної землі Баден-Вюртемберг) здійснюється на факультеті соціальної освіти. Даний навчальний заклад, як і всі інші вищі навчальні заклади Німеччини, має високий рівень автономності, що сприяє самостійному вирішенню питань організації навчального процесу та змісту навчальних дисциплін.

Необхідною передумовою вступу абітурієнтів до фахової академії м. Штутгарт є подання заяви, наявність атестату про повну середню освіту та укладання навчального договору з установою, закладом чи організацією,

де вони будуть проходити практику. У випадку, якщо з даною установою бажають укласти угоду більше претендентів, ніж вона може прийняти для проходження практики, кандидатів відбирають спільно представники академії і установи за результатами співбесід чи тестів.

Фахові академії, як правило, сприяють студентам у знаходженні організації для укладання навчальних договорів. Такими установами є благодійні організації "Карітас", "Діаконістична робота", благодійні союзи, дитячі та молодіжні об'єднання, будинки-інтернати, юнацькі денні пансіонати, будинки для інвалідів, служби соціальної допомоги, пансіонати-лікарні, соціальні служби у сфері юстиції, соціального консультування на промислових підприємствах тощо. Практика може проходити і та кордоном.

Навчальний договір окрім обумовлення проходження практики передбачає оплату праці студента. Він укладається на три роки, протягом яких студент прирівнюється до працівника установи і отримує оплату своєї праці. Установа може здійснювати оплату праці студента опосередковано, наприклад, за проживання в гуртожитку, комунальні послуги чи закупівлю підручників. У договорі обумовлено всі суми виплат та передбачено соціальне страхування (лікарняне, від нещасного випадку, по догляду тощо), витрати які також бере на себе дана установа. Нерідко договір передбачає подальше працевлаштування студента в даній установі після завершення навчання у фаховій академії [11].

Структура і зміст професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів у фаховій академії м. Штутгарт організовується відповідно до "Закону про вищі фахові школи та фахові академії землі Баден-Вюртемберг" від 1 січня 2005 року. Навчання триває 3 роки (6 семестрів). Кожний семестр триває 6 місяців, з яких три відведено на теоретичне навчання (теоретичну фазу), яке проходить в академії і три - на практичну підготовку (практичну фазу) в установі, з якою студент попередньо уклав навчальний договір (Додаток Б).

Академія, як правило, набирає вісім груп студентів. Навчальний процес будується таким чином, що студенти перших чотирьох груп починають навчання з теоретичної фази, а інші групи - з практичної. На думку адміністрації навчального закладу, така побудова навчального процесу забезпечує оптимальне навантаження професорсько-викладацького складу і установ, у яких студенти проходять практичне навчання.

Початковий етап навчання, що триває два роки, завершується проміжним екзаменом. Основний триває один рік і завершується екзаменом та захистом дипломної роботи. Цікавим є той факт, що захист дипломної роботи та випускні екзамени відбуваються перед комісією, до складу якої входять не тільки викладачі фахової академії, але й працівники установи, де студенти проходили практику.

Як свідчить аналіз навчальних планів фахової академії м. Штутгарт, усі предмети, що вивчаються студентами факультету соціальної освіти, поділяються на: обов'язкові, обов'язкові за вибором та предмети за вибором. На основі навчального плану складається графік навчального процесу. Кожна теоретична фаза навчання розпочинається вступним семінаром, на якому студентам подають перелік навчальних дисциплін, які вони мають опанувати у даному семестрі згідно навчального плану, їх програму та завдання для самостійної роботи [28].

Фахова академія м. Штутгарт пропонує студентам такі спеціалізації: вихователь дитячого будинку; соціальна робота у сфері юстиції; соціальна робота у системі охорони здоров'я; робота у системі соціальних служб; робота в установах надання послуг соціального догляду.

Протягом перших трьох семестрів всі предмети є обов'язковими, протягом останніх трьох семестрів студенти вивчають обов'язкові предмети, обов'язкові за вибором та предмети за вибором відповідно до обраної спеціалізації. Відповідно до навчального плану факультету соціальної освіти фахової академії м. Штутгарт, до обов'язкових предметів

віднесено: „Соціальна педагогіка та соціальна робота”, „Психологія, соціологія”, „Соціальна економіка”, „Право та управління”, „Соціальна медицина”, „Медіапедагогіка”, „Філософія”, теоретико-практичні семінари та семінари з різних спеціалізацій; до обов'язкових предметів за вибором - „Соціальне консультування”, „Соціальна підтримка: схема роботи”, „Презентація та коментування зв'язків з громадськістю”, „Розробка проектів”, „Основні засади емпіричної розробки критеріїв якості”, „Якісні методи”, „Інтернет та соціальна робота”, „Науковий менеджмент та інформаційно-комунікативні технології”; до предметів за вибором - „Практичні вправи з методів соціальної роботи”, „Соціотерапія”, „Посередництво”, „Дослідження у соціальній роботі”, „Інформаційне суспільство та соціальна робота”, „Вибрані теми з соціальної економіки” [2].

Як свідчить аналіз розподілу академічних годин, значна кількість годин академічного навантаження відводиться на вивчення дисциплін соціально-педагогічного циклу (168 годин у першому, по 144 годин у другому, третьому і п'ятому, по 120 годин - у четвертому і шостому семестрах); на медіапедагогіку (168 годин у першому, по 216 годин - у другому і третьому, 96 годин - у четвертому семестрах); на психологію (по 24 години у першому, третьому, четвертому, п'ятому, шостому і 48 годин - у другому семестрах); на цикл предметів права та управління (92 години у першому, по 48 годин - у другому, третьому і четвертому, по 24 години - у п'ятому і шостому семестрах); на соціальну медицину/науку про здоров'я (по 24 години у першому, другому, четвертому, п'ятому і шостому семестрах); на соціальну економіку (по 24 години протягом усіх шести семестрів); на соціологію (по 24 години протягом перших чотирьох семестрів). Протягом перших чотирьох семестрів студенти відвідують теоретико-практичні семінари, а протягом п'ятого та шостого семестрів обов'язковим є відвідування семінарів із різних спеціалізацій: „Педагогічні порали: виховання дітей у дитячих будинках”; „Соціальні служби для

молоді: надання допомоги”; „Соціальні медичні установи: робота із залежними людьми та з психічно хворими”; „Соціальні медичні установи: робота з людьми похилого віку' та інвалідами”; „Дитяча та юнацька соціальна робота" та „Робота з особами, які конфліктують із законом”.

Цикл навчальних дисциплін „Право та управління" розпочинається вивченням конституції Німеччини. Студенти вивчають сімейне, кримінальне, трудове, адміністративне право, правовий аспект соціального страхування, соціальної допомоги, теорію управління та юнацькі правопорушення [36].

Процес професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, як і інших фахівців у Німеччині, базується на кредитно-модульній системі. Протягом шести навчальних семестрів студенти зобов'язані здати 25 модулів (Додаток В).

Заслуговує на особливу увагу досвід організації і проведення практики, яка у фахових академіях займає 50% навчального часу і триває 18 місяців. Розрізняють шість фаз практики. Кожна фаза триває 3 місяці. Відповідальний координатор установи спільно із студентом продумовує і складає план практики, котрий, як правило, має індивідуальний характер, але в узагальненому контексті він включає такі основні компоненти: залучення до установи (на першій фазі - знайомство з установою, визначення обов'язків практиканта, співпраця з колективом та керівником практики); знайомство з клієнтами (спостереження, планування роботи, консультування, підбір необхідних методів роботи); початок роботи з клієнтами (застосування теоретичних знань на практиці, безпосередня робота з клієнтами); робота з колективом — робота в команді; залучення до роботи іншого характеру (для всіх фаз практики); оцінка практики, підведення підсумків, доповідь про результати практики [32; 33].

Аналіз документів і досвіду практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів у Німеччині дає підстави для висновку, що студенти мають широкі можливості для проходження практики: у них є свобода дій

та нежорсткий контроль консультативного характеру з боку працівників - це сприяє формуванню відповідальності і самостійності майбутнього фахівця.

У процесі професійної підготовки значна увага приділяється керівництву процесом виконання наукових проектів, теми яких пропонуються викладачами або обираються студентами самостійно. Заслуговує на запозичення досвід формування у майбутніх соціальних педагогів культури наукової праці: при здачі проектної доповіді вони зобов'язані підписати протокол, в якому зазначають, що працювали над проектом самостійно і жодні інші засоби та джерела, окрім зазначених, не використовувалися. Варто звернути увагу на досвід підготовки студентами у кінці четвертого семестру самоаналітичної доповіді (як звіту за всі фази попередньої практики) та у кінці шостого семестру (як загальний огляд і самооцінка власної самостійно проведеної соціально-педагогічної діяльності), а також проведення у шостому семестрі практичної екзаменаційної роботи. Викладачі фахової академії спільно з працівниками установи, де студент проходив практику, екзаменують студента з метою здійснення узагальненої оцінки здобутих ним знань, умінь та навичок протягом всіх років навчання. Як свідчить аналіз навчального плану, переважна більшість навчальних дисциплін завершується письмовим заліком, письмовим екзаменом або написанням наукової роботи [30].

Після завершення початкового етапу навчання студент здає загальний екзамен, котрий складається з двох частин: частини А (яка включає перевірку знань з таких навчальних дисциплін: соціальна робота/соціальна педагогіка, соціальна економіка, психологія та соціологія, право та управління, філософія та соціальна медицина, медіапедагогіка, обов'язковий предмет за вибором та теоретико-практичні семінари) та частини В (усний екзамен із соціальної педагогіки та соціальної роботи та самоаналітична доповідь).

На етапі завершення основного навчання студенти складають

загальний екзамен, котрий включає в себе дві частини: частину А (що включає перевірку знань з соціальної роботи/соціальної педагогіки, соціальної економіки, психології, соціології, права та управління, філософії, соціальної медицини, обов'язкового предмету за вибором та один вид контролю з семінару додаткової спеціалізації, та частину В (усний екзамен з основної спеціалізації, практична екзаменаційна робота та дипломна робота).

Цікавим є той факт, то екзамени складаються і приймаються комісією, котра формується за пропозицією Дуального сенату і складається з чотирьох членів, один з яких обов'язково має бути викладачем фахової академії, а інші можуть бути працівниками установ, що приймають студентів на практику. У компетенцію даної екзаменаційної комісії входить оцінювання усного екзамену, практично-орієнтованої екзаменаційної роботи та самоаналітичної доповіді. У випадку, якщо студент не здав екзамен, він має право на повторну здачу протягом 12 тижнів. У разі повторного не складання, студент відраховується з фахової академії [35].

При завершенні професійної підготовки студенти пишуть дипломну роботу (тема дипломної роботи пропонується студенту його науковим керівником у кінці п'ятої теоретичної фази навчання). Час для написання дипломної роботи не має перевищувати трьох місяців (протягом наступної фази практики). За умови успішної здачі всіх іспитів, навчання вважається успішно завершеним, і студент академії отримує Диплом, в якому вказано спеціальність: «соціальний педагог», рік завершення та освітньо-кваліфікаційний рівень Бакалавра Мистецтв та Свідоцтво успішності, де вказані всі оцінки та спеціалізація. Диплом має загальнодержавне визнання.

Таким чином, аналіз нормативно-навчальної документації і досвіду професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної/соціально-педагогічної сфери фахових академій свідчить про:

— широкий діапазон спеціалізацій;

— науково-дослідний характер даного процесу, врахування потреб і побажань студентів (про це свідчить перелік предметів за вибором і орієнтація на майбутнє місце роботи);

— його практичну зорієнтованість, про що свідчить значна кількість теоретико-практичних дисциплін (практичні заняття з методів соціальної роботи, теоретико-практичні семінари, семінари-тренування з соціальної роботи та соціальної педагогіки та ін.).

Працевлаштування після закінчення фахової академії нерідко передбачене у навчальному договорі, що є безумовною перевагою випускників фахових академій порівняно з випускниками інших типів вищих навчальних закладів Німеччини.

У Німеччині серед вищих навчальних закладів найбільш популярними є вищі фахові школи - ВФШ (Fachhochschule). Статистичні дані свідчать, що вісім із десяти абітурієнтів, що обирають своєю майбутньою професією спеціальність "соціальний педагог/соціальний працівник", надають перевагу навчанню у ВФШ.

Станом на 2016 р. у Німеччині програми підготовки бакалаврів для соціальної сфери пропонують 63 вищих фахових школи. Серед них є католицькі, євангельські та державні.

Підготовка соціальних педагогів у ВФШ здійснюється за двофазною моделлю, яка передбачає після трьох років навчання річне (оплачуване) стажування у професійній галузі, після чого студенти отримують диплом. Навчальними планами передбачено практичне навчання студентів у професійній галузі від 3 до 6 місяців. У деяких школах студенти працюють 4 або 5 днів на тиждень у певному закладі. Інші школи віддають перевагу короткочасним практикам студентів (1-2 дні на тиждень). Під час практики у соціальних закладах, установах праця студентів ВФШ не оплачується і навчальне навантаження не зменшується [43].

Змістовий компонент професійної підготовки бакалаврів у вищих

фахових школах (ВФШ) має певні відмінності у кожній школі завдяки їх автономності, оскільки з 1971 р. ВФШ отримали можливість самостійно формувати навчальні плани, програми і форми контролю відповідно до „Закону про ВФШ земель Німеччини” (“Gesetze über die Fachhochschulen der Länder der Bundesrepublik Deutschland”) та „Закону про визначення рамок навчання у вищій школі” („Hochschulrahmengesetz”) (1976 р.). Окрім того, кожна земля керується власним законодавством у сфері вищої освіти.

Вищі фахові школи традиційно пропонують такі програми професійної підготовки:

- соціальна робота, що орієнтована на підготовку фахівців для традиційної адміністративної роботи в різних закладах і установах;
- соціальна педагогіка, випускники якої спрямовані на роботу з молоддю у громадах та освітніх закладах поза школою;
- соціальна освіта - поєднання елементів соціальної роботи і соціальної педагогіки [13, с.89;].

У сучасних умовах окремі ВФШ пропонують інтегровану програму підготовки, після якої студент отримує "Диплом соціального педагога/соціального працівника" [56]. Проте є випадки, як, наприклад, у католицькій вищій фаховій школі м. Мюнхен, коли студенти, вивчаючи соціальну роботу, після завершення отримують диплом соціального педагога.

Аналіз змістових компонентів програм професійної підготовки у різних ВФШ дає змогу об'єднати навчальні дисципліни таким чином: соціальні науки: соціологія, соціальна політика, політична наука, економіка, статистика, емпіричні соціальні дослідження;

- соціальна робота і соціальна педагогіка: історія, теорія, організація та інститути, методи;
- психологія/педагогіка: прогресивна педагогіка, терапевтичні методи, теорія і практика освіти, теорії соціалізації;
- охорона здоров'я: надання медичної допомоги, інституційна та

офіційна структура, медичне обстеження, юридичне і суспільне управління: законодавство стосовно сім'ї, молоді, соціального забезпечення, соціальних гарантій, праці та управління;

- музика, драматургія, спорт, мистецтво, кінематограф, відео, робота із засобами масової інформації.

Більшість навчальних програм передбачають вивчення іноземних мов: англійської, французької, іспанської. Школи із спеціалізаціями, які передбачають роботу з емігрантами, пропонують курси вивчення мов емігрантів. У ВФШ, приєднаних до церков, вивчаються дисципліни теологічного спрямування [13, с.87;].

Навчальні курси, як правило, є структурованими. Вони включають в себе ряд академічних дисциплін, що сприяє інтеграції знань, умінь і навичок у майбутніх фахівців. Багато ВФШ відмовились від жорсткої структури академічних дисциплін на користь навчальних планів, орієнтованих на проблеми клієнтів або професійні галузі, що передбачають різні спеціалізації. Навчання протягом перших періодів головним чином зосереджене на засвоєнні основних знань у галузі різних соціальних наук та ознайомленні студентів з теорією і практикою соціальної педагогіки. У багатьох школах студенти здають проміжні іспити, перед тим, як далі продовжувати навчання та обирати предмети відповідно напряму спеціалізації [15].

При успішному завершенні навчання, студент отримує диплом, додаток до диплома, посвідчення та рецензію на дипломну роботу. У дипломі вказано освітньо-кваліфікаційний рівень випускника - Бакалавр Мистецтв. Додаток до диплома вказує, що студент навчався у Вищій школі, наприклад, при університеті м. Зіген за інтегрованим напрямком „Соціальна педагогіка та соціальна робота”. Посвідчення містить перелік вивчених навчальних дисциплін та підсумкову оцінку, тему та оцінку за дипломну роботу. Рецензія на дипломну оцінку видається за бажанням студента. Диплом та додаток до диплома видається студенту по

завершенні року професійною визнання.

У вищих навчальних закладах Німеччини останніми роками набуло популярності дистанційне навчання, в основі концепції якою є створення оптимальних умов для навчання студентів: індивідуальний темп навчання, вибір місця, часу та тривалості занять [44].

Перші програми дистанційного навчання відкривались у Німеччині при університетах та вищих фахових школах на початку 70-х рр. ХХ ст. У 1974 р. у м. Хаген землі Нордрайн-Вестфален відкрився перший університет дистанційного навчання [20].

Питання законодавчого врегулювання функціонування дистанційних програм навчання було вирішене у 1977 р. прийняттям „Закону про захист дистанційного навчання” [18].

З метою сприяння реалізації дистанційного навчання у Німеччині було створено Державне центральне управління дистанційним навчанням, яке займається організаційними питаннями, залучає викладачів, акредитує навчальні програми, оцінює ефективність їх функціонування, розробляє шляхи вдосконалення. Згідно з даними цього управління, у 2005 р. із загальної кількості наявних дистанційних програм соціально-педагогічний напрям займав близько 5% [12]. Студентами дистанційної форми навчання соціального та соціально-педагогічного напрямку переважно є люди з особливими потребами, похилого віку, котрим важко відвідувати стаціонарні заняття. Процес дистанційного навчання, на думку німецьких дослідників, є свого роду терапією для багатьох студентів.

2.3. Роль магістерських програм професійної підготовки соціальних працівників

Професійну підготовку магістрів у Німеччині здійснюють університети і лише окремі вищі фахові школи, приєднані до університетів, або школи, які мають багаті традиції.

Переважає більшість магістерських програм із соціальної педагогіки у Німеччині функціонують в акредитованих університетах, багато з котрих є членами Європейської асоціації університетів. Спільним для всіх магістерських програм є здобуття студентами ґрунтовних наукових професійних знань, вмінь та навичок, які базуються на теоретичному поглибленні та подальшому розвитку професійних знань, здобутих під час навчання у бакалавраті [25].

Програми професійної підготовки магістрів у Німеччині базуються на таких принципах: по-перше, широкий спектр професійних спеціальностей соціально-педагогічного спрямування; по-друге, спрямування навчального процесу на здобуття рефлексивних компетенцій як у сфері професійної діяльності так і у здійсненні наукових досліджень; по-третє, навчання передбачає поглиблене вивчення обраної спеціалізації в рамках дослідно-практичних семінарів та пов'язаної з ними магістерської роботи [30].

Згідно з даними федерального міністерства освіти та досліджень, переважна більшість акредитованих програм магістратури із соціальної педагогіки у Німеччині передбачають підготовку студентів за дворічним навчальним курсом на стаціонарній та заочній формі навчання. Після успішного завершення магістратури випускники отримують освітньо-кваліфікаційний рівень „Магістра мистецтв”, рідше „Магістра соціальної роботи” та „Магістра наук” [28].

Проаналізуємо професійну підготовку магістрів соціальної педагогіки на прикладі Інституту соціальної та організаційної педагогіки університету Гільдесгайм, землі Нідерзахсен. Програми підготовки дипломованих соціальних педагогів упроваджені в університеті Гільдесгайм з 1982 р.; підготовка магістрів здійснюється з 2003 р. Навчальні та екзаменаційні розпорядження університету складені в університеті на основі Закону "Про вищі школи землі Нідерзахсен" (2002 р.). Програма професійної підготовки магістрів передбачає інтеграцію соціально- педагогічної теорії, науково-дослідної діяльності і практичної підготовки. Про це свідчить

організаційна практика тривалістю шість місяців, що впроваджена у дворічну підготовку магістрів. Належна практична підготовка трактується як необхідна умова успішної роботи майбутніх фахівців у різних сферах соціально-педагогічної діяльності і продовження навчання у докторантурі, де практична діяльність є бажаною передумовою.

Необхідною передумовою зарахування на навчання у магістратуру є наявність ступеня бакалавра із високими оцінками за спорідненою програмою професійної підготовки. Питання спорідненості програм визначає комісія з допуску. Заслуговує на увагу той факт, що обов'язковою передумовою зарахування на навчання є наявність у претендента досвіду практичної роботи (від двох до чотирьох років у різних вищих навчальних закладах). Університет Гільдесгайм пропонує програму підготовки магістрів із спеціальності “Організаційна та соціально-педагогічна діяльність у системі соціальних служб”. Мета професійної підготовки полягає у формуванні якостей організатора-керівника, умінні передбачати розвиток системи соціально- педагогічних послуг у Німеччині, Європейському просторі і транснаціональних соціальних установах.

Перед початком навчання студент складає індивідуальний навчальний план. Секретаріат інституту у консультативному порядку надає студентам інформацію про планування навчання, проходження практики, зміст навчальних дисциплін, форми проведення аудиторних занять тощо. У прийомні години проводяться зустрічі студентів з різними викладачами інституту, про що повідомляється за тиждень наперед [6].

Тривалість професійної підготовки магістрів в інституті соціальної та організаційної педагогіки в університеті Гільдесгайм становить два роки, протягом котрих магістри вивчають методіку організаційної та соціально-педагогічної діяльності у системі соціальних служб, теорію та практику проведення наукових досліджень та проходять піврічну організаційну практику. Протягом двох семестрів магістри зобов'язані відвідувати аудиторні навчальні заняття, самостійно опрацьовувати навчальний

матеріал, здавати модулі, знайти керівника практики та підписати договір з установою, в котрій планують проходити практику. У третьому семестрі вони проходять практику в обраній установі, протягом четвертого - пишуть магістерські роботи [23].

Навчальний план підготовки магістрів у даному навчальному закладі передбачає чергування аудиторних навчальних годин та самостійної роботи студентів. Аудиторні навчальні години називаються фазами присутності, це - семінари, лекції та проекти із обов'язковим відвідуванням. Час їх проведення є чітко визначеним і доведений до відома студентів. На початку кожного семестру проводяться вступні семінари - фаза відкриття, на яких майбутніх магістрантів ознайомлюють із структурою, логікою і змістом їх професійного навчання у даному семестрі.

Самостійна робота, так звані фази самостійного навчання, займають важливу роль у цілісній системі професійної підготовки магістрів, особливо якщо врахувати той факт, що вони не кожного тижня відвідують аудиторні заняття, але регулярно здають модулі. Самостійне опрацювання є також важливим етапом попереднього вивчення предметів, підготовки запитань до окремих тем та аналізу їх під час фаз присутності на заняттях.

Тижневе навантаження, згідно з навчальними розпорядженнями становить 15 годин. Протягом всього періоду навчання магістри повинні скласти дванадцять модулів. Протягом першого навчального року передбачено складання восьми модулів.

Модульне навчання передбачає вивчення обов'язкових та обов'язкових за вибором модульних елементів в рамках задачі того чи іншого модуля. Так, з обов'язкових на вибір частин модуля М 005 „Прикладні соціальні науки“, студент має право обрати один з двох модульних елементів: „Проведення соціально-наукового дослідження організацій" або „Методи проведення соціального дослідження: поглиблене вивчення спеціалізації". Модулі М 007 та М 008 є факультативними та передбачають вивчення

одного або декількох предметів за вибором студента відповідно до сфери інтересів.

Викликає зацікавлення зміст модуля - "Додаткові предмети загального спрямування за вибором", який передбачає можливість вивчення магістрами додаткових предметів (за умови можливості з організаційної точки зору): економіку, філософію, політологію, фізичне виховання, дидактику релігії, музику, мистецтво, літературознавство, інформаційні технології тощо. Магістри можуть поглиблювати зміст модулів через залучення міждисциплінарних аспектів (тендерні дослідження, міжкультурна педагогіка).

Модуль М 008 „Предмети спеціального спрямування за вибором передбачає вивчення модулів чи модульних елементів інших спеціальностей, чим сприяє розширенню кваліфікації майбутніх фахівців, наприклад, освіта дорослих, робота з молоддю, менеджмент якості соціальних послуг тощо. Відповідно до кредитної системи, щосеместрово магістрант має набрати 30 кредитів, що в підсумку за два роки навчання у магістратурі становить 120 кредитів [22; 56].

Вважаємо за доцільне проаналізувати організаційну практику магістрів. Перед початком проходження практики магістр зобов'язаний відвідати семінарські заняття, обрати керівника та укласти договір з установою, у якій він буде її проходити. Семінарські заняття з підготовки студентів до практики проводяться один раз на рік у літньому семестрі і тривають один тиждень. Магістри вивчають такі теми: „Професійна практична підготовка“, „Стратегія вирішення організаційних та інституційних проблем“, „Професійна компетенція“, „Соціальна компетенція“, „Комунікативна компетенція“ та „Методична компетенція“. План проходження практики студент затверджує із керівником, викладачем інституту соціальної та організаційної педагогіки, що керує практикою. Проте магістр є підзвітним викладачу-методисту, до якого він прикріплений. Протягом всієї практики магістр зобов'язаний вести

протокол спостережень та щоденник практики, що оцінюються викладачем-методистом.

Щосеместрово (останній тиждень січня/червня у зимовий/літній семестри) інститут соціальної та організаційної педагогіки проводить „день практики”, на якому обговорюються проблемні питання. Напередодні „дня практики” магістри погоджуються на участь у диспуті, куди також запрошуються фахівці соціально-педагогічної сфери, науковці, громадські діячі, політики та викладачі з інших вищих навчальних закладів.

Університет Гільдесгайм співпрацює із багатьма організаціями, що беруть магістрів на практику, частково підтримують матеріально тих, кого у майбутньому планують запросити на роботу. Активна міжнародна співпраця даного університету дозволяє магістрам проходити практику в рамках програм обміну та участі у міжнародних проектах. Гак, університет має угоди про співпрацю і обмін студентами з такими навчальними закладами як університетом Лоуборо (Велика Британія), Католицьким Університетом Майленд, Техаським Університетом (США), Університетом Ля Сапієнса (Франція) а також рядом університетів Австрії та Італії. Магістри проходять практику, працюючи у проектах Європейського Союзу. Підсумком практики є наукова робота, в якій магістр на основі знань і здобутого досвіду, опрацьовує певну проблему. Наукова робота виконується під керівництвом наставника та оцінюється спільно із викладачем-методистом.

Логічним завершенням підготовки магістрів є виконання магістерської роботи. Необхідною передумовою допуску до її виконання є наявність 80-ти кредитів, складання модуля М 011 „Проведення наукового дослідження у сфері організаційної чи соціальної педагогіки”, відвідування відповідного колоквиуму, який проводиться керівником магістерської роботи. Після її завершення випускники відвідують завершальний колоквиум, на якому представляють результати своєї роботи, відповідають

на зауваження у письмових рецензіях, проявляють свою обізнаність з науковими та практичними дискусійними питаннями, що стосуються їхньої теми.

Вважаємо за доцільне детальніше зупинились на шкалі оцінювання магістрів за Європейською кредитно-трансферною системою ECTS в університеті Гільдезгайм, оскільки дана практика оцінювання впроваджується у вищих навчальних закладах України (додаток Г). Результати навчання магістрів оцінюються за п'ятибальною шкалою, де одиниця є найвищим позитивним балом, четвірка - найнижчим, а п'ятірка - незадовільною оцінкою. Система оцінювання за ECTS передбачає: від 1,0 до 1,5 бала на „Відмінно" - А рівень; від 1,6 до 2,0 балів на „Дуже добре" - В рівень; від 2,1 до 3,0 балів на „Добре" - С рівень; від 3,1 до 3,5 балів на „Задовільно" - В рівень; від 3,6 до 4,0 балів на „Достатньо" - Е рівень; та від 4,1 до 5,0 балів на „Не здано" - РХ/Р рівень. Позитивними є бали від А до Е ECTS рівнів [19].

Кожний модуль оцінюється у формі екзамену, що відбувається під час вивчення або наприкінці відповідного модуля. Модульний екзамен може складатися з кількох екзаменів з різних модульних елементів, які стосуються змісту однієї чи кількох навчальних дисциплін. Кредити, передбачені за модуль, виставляються лише за умови успішної здачі всього модуля, тобто всіх екзаменів. Якщо з фахової точки зору є доцільним, то екзамен з одного і того ж модуля чи його елемента може складатись у різних формах: підсумкової контрольної роботи, усного екзамену, домашньої роботи, реферату. Всі екзамени мають бути складені до 31.03 у період зимового семестру та до 30.09 у літньому семестрі.

Цікавим є той факт, що до складу екзаменаційної комісії, яка складається із п'яти чоловік (трьох професорів і одного співробітника інституту) входить також і представник студентства. Кожних два роки склад екзаменаційної комісії переобирається, представник студентства змінюється щороку. Екзамени проводяться у закритому режимі, проте

представники громадськості на прохання того, хто екзаменує, можуть бути на ньому присутніми. За умови успішного завершення навчання, випускник отримує диплом, додаток до диплома та рецензію на дипломну роботу. У дипломі вказано освітньо-кваліфікаційний рівень - „Магістр мистецтв", додаток до диплома «свідчу», що студент навчався в інституті соціальної та організаційної педагогіки університету Гільдесгайм У посвідченні зазначено спеціалізацію „Організаційна та соціально-педагогічна діяльність у системі соціальних служб", перелік модулів та оцінки за шкалою оцінювання ECTS, тему та оцінку магістерської роботи [23].

Випускники магістратури Інституту Соціальної та Організаційної Педагогіки мають великі шанси на працевлаштування. Вони, як правило, працюють менеджерами по роботі з персоналом, у сфері позашкільної роботи з молоддю, супервізорами та консультантами соціальних та соціально- педагогічних установ, у сфері організаторської діяльності у соціальних, соціально-педагогічних установах, організаціях, виробничих об'єднаннях, інститутах тощо.

У Німеччині функціонує заочна форма професійної підготовки магістрів з соціальної педагогіки. Особливості її здійснення розкриємо на прикладі Вищої фахової школи ім. Аліси Саломон м. Берлін. Беручи свій початок з річних курсів професійного навчання благодійної допомоги у 1893 р.. Вища фахова школа ім. Аліси Саломон пропонує програми підготовки дипломованих педагогів, бакалаврів і магістрів соціальної педагогіки і соціальної роботи та широкий спектр спеціалізацій. Так, у 2015-2016 н.р. навчання у магістратурі здійснювалось за такими спеціалізаціями: „Міжкультурний менеджмент конфліктів", „Креативні та біографічні описи", „Клінічна соціальна робота" , „Соціальний менеджмент", „Соціальна робота як професія про права людини", „Соціальний суспільний розвиток" та „Порівняльний підхід до європейських соціальних наук".

ВФШ ім. Аліси Саломон співпрацює з іншими вищими навчальними закладами Німеччини та Європи, тому окремі програми підготовки магістрів викладаються англійською та/або німецькою мовами. Відповідно і навчання проходить як у даній школі, так і в інших навчальних закладах Берліна, Мюнхена, Маштріхта, Кобурі а та ін.

Цілі навчання у магістратурі визначені як оволодіння знаннями, вміннями і навичками, необхідними у практичній професійній діяльності; підготовка до викладацької діяльності та до вступу у докторантуру. До навчання у магістратурі допускаються особи, що вивчали соціальну роботу/соціальну педагогіку у вищих навчальних закладах, мають дворічний стаж роботи у державних чи приватних соціальних або соціально-педагогічних установах, володіють англійською мовою, отримали високі оцінки за дипломну роботу та оволоділи методами проведення наукового дослідження.

Охарактеризуємо детальніше програму підготовки магістрів спеціалізації „Соціальна робота як професія про права людини“, що функціонує у даному навчальному закладі із 2002 р. і акредитована у 2005 р. У рамках даної спеціалізації Вища фахова школа ім. Аліси Саломон тісно співпрацює із Євангеліською вищою фаховою школою (м. Берлін), Католицькою вищою школою системи соціального забезпечення (м. Берлін) та Інститутом реабілітаційних наук при Гумбольдт-Університеті (м. Берлін). Термін навчання становить два з половиною роки (п'ять семестрів). Перші три семестри магістри навчаються та складають модулі, четвертий семестр - беруть участь у практичних проектах, протягом п'ятого семестру - пишуть магістерську роботу.

Завершується навчання в магістратурі підготовкою магістерської роботи у п'ятому семестрі. Для успішного завершення навчання магістр має набрати 90 кредитів, що дозволяє йому отримати освітньо-кваліфікаційний рівень „Магістр соціальної роботи" та дає право викладати у вищому навчальному закладі або продовжувати навчання у

докторантурі.

РОЗДІЛ 3

ТЕНДЕНЦІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У КОНТЕКСТІ НІМЕЦЬКОГО ДОСВІДУ

3.1. Порівняльний аналіз моделей професійної підготовки соціальних працівників у Німеччині та Україні

Німецька модель професійної підготовки спеціалістів у галузі соціально-педагогічної діяльності має свої особливості і відмінності. Незважаючи на те, що соціально-педагогічна освіта у Німеччині має більш ніж столітній досвід (перші програми професійної підготовки у Берліні з'явилися у 1899 р.), а в Україні - перебуває на стадії становлення, вважаємо за можливе здійснити їх порівняльний аналіз з метою виокремлення прогресивних ідей, здобутків і можливостей їх трансферу.

Утвердження соціальної педагогіки як сфери практичної діяльності і напряму професійної підготовки відповідних фахівців у вищих навчальних закладах відбулося в Україні у 90-х рр. ХХ ст. Початок цьому процесу було покладено рішенням Колегії Державного комітету СРСР з народної освіти №14/4 від 13.07.1990 р. „Про впровадження інституту соціальних педагогів”. Цим рішенням було визнано, що у суспільстві „назріла необхідність запровадження інституту соціальних педагогів - спеціалістів з виховної роботи з батьками, дорослим населенням у сімейно-побутовому середовищі, з підлітками, молодіжними групами та об'єднаннями”.

У квітні 1991 р. Постановою Держкомпраці СРСР до „Кваліфікаційного довідника посад керівників, спеціалістів і службовців” було внесено кваліфікаційну характеристику "спеціаліст із соціальної роботи", "соціальний педагог" та "соціальний працівник". Відкриття спеціальності "соціальна педагогіка" було започатковане в Україні Наказом Держкомосвіти СРСР № 376 від 7 серпня 1991р., що послужило важливим стимулом становлення і розвитку системи професійної підготовки соціальних педагогів, практики соціально-

педагогічної діяльності і соціальної педагогіки як галузі наукового знання і навчальної дисципліни.

З цього часу в Україні розпочався процес інтенсивного розвитку професійної підготовки соціальних педагогів. Станом на грудень 2015 р. професійна підготовка соціальних педагогів здійснювалася у 45 вищих навчальних закладах (ВНЗ): університетах, інститутах, академіях, коледжах, педагогічних училищах (Додаток В 1). Як свідчать матеріали Міністерства (квіти і науки України, в нашій країні здійснюється підготовка фахівців спеціальності „Соціальна педагогіка” за такими освітньо-кваліфікаційними рівнями: молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст і магістр; визначені терміни, логіка і наступність їх різнорівневої професійної підготовки у вищих навчальних закладах (ВНЗ) I - IV рівнів акредитації; визначено спеціалізації. У вищих навчальних закладах відкриті кафедри соціальної педагогіки, спеціалізовані ради із захисту кандидатських і докторських дисертацій.

Процесу становлення професійної соціально-педагогічної діяльності в Україні сприяло створення у 1992 році Української асоціації соціальних педагогів і спеціалістів з соціальної роботи, яка 1994 р. увійшла до складу Міжнародної федерації соціальних працівників.

Аналіз практики і досліджень з професійної підготовки соціальних педагогів у вищих закладах освіти (Л.І.Міщик), у системі неперервної освіти (В.А.Поліщук) дає підстави для висновку, що в Україні сформувалася система неперервної професійної підготовки соціальних педагогів. Така система включає в себе допрофесійну, різнорівневу професійну і післядипломну освіту. Основними завданнями структурних компонентів системи професійної підготовки соціальних педагогів на допрофесійному рівні є актуалізація професійного самовизначення, на рівні різнорівневої професійної підготовки у ВНЗ - підготовка фахівців освітньо-кваліфікаційних рівнів - молодший спеціаліст, бакалавр, магістр; післядипломної освіти - підвищення кваліфікації, самоосвіта, підвищення

освітньо-кваліфікаційного рівня, перекваліфікація, оволодіння додатковими спеціалізаціями [42; 35].

Проте, як свідчить порівняльний аналіз, масштаби професійної підготовки і популярність цих видів професійної діяльності в обох країнах є різними. Так, якщо у Німеччині з 2010 р. по 2016 р. загальна кількість абітурієнтів спеціальностей „Соціальна робота" та „Соціальна педагогіка" у середньому коливається в межах від 9 000 до 12 000 тис. осіб, а у 2012 році вона сягнула рекордної кількості і становила 14 000 осіб, то в Україні фах соціального педагога і соціального працівника не є таким популярними. Так, у 2021-2022 навчальному році на спеціальність “Соціальна педагогіка” в Україні було зараховано на навчання за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодший спеціаліст - 242 особи, з них за джерелами фінансування: на державний бюджет - 29 осіб, за кошти місцевого бюджету - 119 осіб, за кошти фізичних осіб - 94 особи. Як бачимо, за кошти державного бюджету фахом соціального педагога оволодівали тільки 12% майбутніх молодших спеціалістів, місцевого бюджету - 49 % і решта майже 39 % студентів навчалися за кошти фізичних осіб. Що стосується кількості студентів, зарахованих на спеціальність „Соціальна педагогіка” у вищі навчальні заклади III-IV рівнів акредитації, то у 2021/22 навчальному році всього було зараховано 995 осіб на навчання за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліст (Додаток В 4). Із них за кошти державного бюджету навчалися тільки 164 особи, що становить 16,5 %, за кошти місцевого бюджету - 18 осіб (1,8 %), 2 особи за кошти галузі (0,2 %) і 8 і 1 осіб (81,5%) - за кошти фізичних осіб. У магістратуру вступили лише 45 осіб, з яких 40% навчалися за кошти державного бюджету, решта 60% - за кошти фізичних осіб .

Першим етапом професійної підготовки соціальних педагогів у нашій країні, як і у Німеччині, є допрофесійна освіта. Якщо мета допрофесійної підготовки в обох країнах є схожою (актуалізація професійного самовизначення, допрофесійне навчання, ознайомлення з професією

соціального педагога з метою здійснення усвідомленого професійного вибору), то форми її здійснення є відмінними. Так, у Німеччині до претендентів оволодівати фах соціального педагога ставиться вимога обов'язкової допрофесійної підготовки та наявності певного соціального досвіду.

Такі форми допрофесійної підготовки у нашій країні ще тільки починають зароджуватися і є скоріше винятком, аніж правилом. У нашій країні, на відміну від Німеччини, осторонь допрофесійної підготовки майбутніх соціальних педагогів стоять поки що працівники соціальних і соціально-педагогічних закладів і установ: вони ще недостатньо залучають до цієї діяльності волонтерів і, закономірно, мало з ними працюють, не приділяють належної уваги популяризації волонтерської роботи серед молоді.

Підготовка бакалаврів у нашій країні становить 4 роки, спеціалістів - 5 років (4+1), магістрів - 5-6 років (4+1 або 5+1). Магістри після отримання диплому в обох країнах мають право займатися навчально-педагогічною та науково-дослідною роботою. В обох країнах сформована система спеціалізацій, які мають свої особливості, про що піде мова у наступному параграфі даного розділу.

Аналіз змістового компоненту різнорівневої професійної підготовки соціальних педагогів в обох країнах свідчить, що в Україні, на відміну від Німеччини, професійна підготовка соціальних педагогів визначається Державними освітніми стандартами. Державний компонент стандарту встановлюється Міністерством освіти і науки України і включає:

- 1) загальні вимоги до основних освітніх програм вищої освіти;
- 2) вимоги до обов'язкового мінімуму змісту основних освітніх програм вищої освіти, до умов їх реалізації, практики та кінцевої (підсумкової) атестації випускників, рівнів їх підготовки за кожним напрямом (спеціальністю);
- 3) терміни засвоєння основних освітніх програм вищої професійної

освіти у вищих навчальних закладах;

4) максимальне навчальне навантаження.

У Німеччині спостерігається тенденція до розширення наукових досліджень у сфері соціально-педагогічної освіти; вони здійснюються на базі відповідних факультетів вищих навчальних закладів як викладачами, так і студентами. Практично кожен інститут, факультет має власну наукову школу. У Німеччині науково-дослідна робота є вагомим компонентом навчальних планів, програм професійної підготовки, тому має постійний характер. Особлива увага приділяється практично орієнтованим дослідженням, участі студентів, магістрів у наукових проектах.

У процесі професійної підготовки соціальних педагогів у Німеччині значна увага приділяється питанням оптимального поєднання теоретичного і практичного компонентів професійної підготовки соціальних педагогів. У вищих навчальних закладах Німеччини, як і в багатьох інших зарубіжних країнах, у процесі професійної підготовки соціальних педагогів практичний компонент займає 30% - 50%. У нашій країні співвідношення теоретичного і практичного компонентів у процесі професійної підготовки соціальних педагогів на різних освітньо-кваліфікаційних рівнях не відповідає світовим стандартам.

3.2. Можливості творчого використання досвіду професійної підготовки соціальних працівників Німеччини у вищих навчальних закладах України

Упровадження прогресивних ідей досвіду професійної підготовки фахівців соціально-педагогічної сфери Німеччини у нашій країні зумовлюється доцільністю і загальною ситуацією соціально-педагогічної освіти.

На початку третього тисячоліття практично усі країни світу, в тому

числі і Україна, багато уваги приділяють питанням розробки і впровадженню! міжнародних стандартів соціальної/соціально-педагогічної освіти. Міжнародні норми якості та підготовки фахівців у галузі соціальної роботи розроблені Комітетом із стандартів кваліфікації соціальних працівників за участю Міжнародної асоціації шкіл соціальної роботи (МАШСР) і Міжнародної асоціації соціальних працівників (МАСП).

Для розвитку соціальної/соціально-педагогічної освіти у Європі особливо важливе значення має рішення Європарламенту і Ради Європи (15 грудня 2004 р. № 2241/2004/ЕС) про єдиний стандарт Європейського Союзу щодо прозорості кваліфікацій і компетенцій. Вирішальну роль у створенні єдиного європейського освітнього простору відіграють Болонський та Копенгагенський процеси. Рішення конференції міністрів, відповідальних за вищу освіту (м. Берген, травень 2005 р.), у якому наголошено на важливості забезпечення комплементарності (доповнюваності) між стандартами Європейського простору вищої освіти та запропонованим Європейським стандартом кваліфікацій.

Професійна підготовка соціальних педагогів в Україні має опиратися на науково обґрунтовану соціальну політику, концепцію розвитку соціальної і соціально-педагогічної діяльності в країні і тенденції розвитку соціальної/соціально-педагогічної освіти. Констатуючи такий підхід, визначаючи шляхи його реалізації, важливо не тільки орієнтуватися на внутрішні реалії, а й „відстежувати загальноцивілізаційні тенденції розвитку сучасного людства з тим, щоб не наздоганяти постійно, а надати даним процесам випереджувального характеру" [34, 266].

Упродовж останнього десятиліття зроблені важливі кроки у процесі інтеграції нашої країни у світове співтовариство; даний процес стосується і підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників. У цьому позитивну роль відіграють міжнародні організації шкіл соціальної роботи Соціальних працівників і соціальних педагогів, особливо Міжнародна асоціація шкіл соціальної роботи. Європейська асоціація центрів

підготовки у галузі соціально-виховної роботи та Міжнародна Асоціація шкіл соціальних працівників (МАШСР), Міжнародна федерація соціальних працівників (МФСР), а також Комісія з соціальної роботи Європейської Ради.

Становленню соціальної/соціально-педагогічної освіти в Україні сприяли міжнародні неурядові і добровільні організації, зокрема Християнський дитячий фонд, яким під час реалізації проекту „Соціальна освіта в Україні” (спільно з Українською асоціацією соціальних педагогів та спеціалістів з соціальної роботи за підтримки Міжнародної федерації соціальних працівників) особливу увагу було приділено питанням навчання спеціалістів та волонтерів соціальної/соціально-педагогічної роботи, розвитку міжнародного співробітництва у партнерстві з державними та недержавними структурами [43, с.68-69].

Учені прогнозують розвиток соціальної і соціально-педагогічної роботи у XXI ст. як технології сприяння формуванню, здійсненню реабілітації життєвих сил людини. Головним показником ступеня цивілізованості і держави, і суспільства є стабільний стійкий соціальний розвиток, оскільки він означає такий стан, за якого „...кожна людина задовольняє свої матеріальні потреби і має рівні можливості для реалізації свого потенціалу” [41].

В Україні спостерігається процес розширення поля професійної соціально- педагогічної діяльності: у загальноосвітніх, дошкільних закладах та закладах позашкільної освіти, соціально-педагогічної опіки і посередництва, інтернатних установах, дитячих будинках, за місцем проживання, установах дозвільного спрямування, у правоохоронних органах, установах соціального захисту населення (пенсійних фондах, центрах соціального захисту населення, центрах зайнятості, центрах соціальних служб сім’ї і молоді), тощо. Ще не набула належного впровадження соціально-педагогічна діяльність у військових частинах, у сферах трудової діяльності, оздоровлення, соціально-педагогічної

реабілітації та адаптації, соціального захисту, у громадах (молодіжних об'єднаннях, релігійних громадах, біженців, благодійного спрямування), забезпечення охорони прав і свобод різних груп людей та інші.

Ми погоджуємося з думкою дослідників, які вважають, що майбутнє професійної соціально-педагогічної діяльності у практичній площині зумовлюється виокремленням соціально-педагогічної діяльності у самостійний вид економічної діяльності і збільшення кількості штатних працівників соціальної і соціально-педагогічної сфер серед працівників інших видів економічної діяльності [16] і що в Україні має бути створена така кількість робочих місць для соціальних працівників і соціальних педагогів, яка відповідає б кількості учителів і перевищувала б лікарів.

Особливістю німецької системи освіти є створення умов, що уже перед учнями початкової школи актуалізують питання вибору майбутнього життєвого шляху і вибору майбутньої професії [37].

Досвід Німеччини переконливо свідчить про доцільність здійснення допрофесійної підготовки майбутніх соціальних педагогів у волонтерських загонах, у різних благодійних організаціях, у дитячих і юнацьких молодіжних об'єднаннях (спортивних, скаутських, конфесійних, політичних тощо), у сфері дозвілля і культури (у спортивних секціях, об'єднаннях, музичних об'єднаннях, гуртках образотворчого мистецтва, літератури, архітектури, дизайну, кінематографії тощо), у реабілітаційних, геріатричних центрах, при установах, закладах соціального/соціально-педагогічного спрямування (центрах соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді, молодіжних біржах праці тощо).

На основі аналізу сфер і структур професійної соціально-педагогічної діяльності, досвіду підготовки відповідних фахівців у Німеччині пропонуємо виокремити такі напрямки підготовки фахівців соціальної сфери як:

- соціально-педагогічна робота із залежними;
- соціально-педагогічний супровід людей з особливими потребами;

- соціальний педагог-конфліктолог;
- менеджмент соціальних/соціально-педагогічних установ та закладів;
- соціально-педагогічна діяльність у культурно-дозвільній сфері;
- соціально-педагогічна діяльність у полікультурному просторі;
- соціальний педагог-консультант.

В умовах сьогодення України важливо запозичити досвід Німеччини стосовно підготовки соціальних педагогів для роботи у культурно-дозвільній сфері та адміністративних соціальних педагогів спеціалізації соціально- педагогічний менеджмент. Зусилля таких спеціалістів мають бути направлені на культурно-дозвільну сферу, на роботу в органах управління різних рівнів (державних, регіональних, обласних, міських, районних) і здійснювати соціально-педагогічне прогнозування, проектування, планування, розробку соціально-педагогічних проектів, моніторинг їх результативності, контролю і регулювання. Окрім цього, вони можуть бути задіяні до організації та управління соціально-педагогічними процесами у підвідомчому регіоні.

Запозичення заслуговує досвід Німеччини щодо підготовки соціальних педагогів, діяльність яких спрямована на попередження виникнення проблемних і конфліктних ситуацій (соціальний педагог по роботі з громадою, соціальний педагог по роботі з сім'єю, соціальний педагог-конфліктолог (педагог-посередник); соціальний педагог-консультант учнів, соціальний педагог-сімейний консультант), та підготовка соціальних педагогів до роботи з клієнтами, що мають особливі потреби (соціальний педагог-психіатр, соціально-педагогічний супровід людей з особливими потребами; соціально- педагогічний супровід людей з обмеженими функціональними можливостями тощо).

Удосконаленню процесу професійної підготовки соціальних педагогів підпорядкований пошук оптимальної відповідності між сформованими традиціями вітчизняної вищої школи і новими тенденціями, пов'язаними з входженням у світовий освітній простір. Преваги багаторівневої системи

професійної підготовки соціальних працівників полягають у забезпеченні ширшої мобільності у темпах і способах оволодіння професією.

ВИСНОВКИ

Аналіз праць як вітчизняних, так і німецьких дослідників дозволяє стверджувати, що соціально-педагогічна діяльність є важливим аспектом реалізації соціальної політики Німеччини і трактується як цілеспрямований вплив держави на забезпечення соціально-педагогічної допомоги соціально-незахищеним категоріям громадян.

На підставі детального аналізу системи соціально-педагогічної освіти у Німеччині, а також здійснення порівняльного аналізу моделей професійної підготовки соціальних педагогів у Німеччині і в Україні, можна зробити такі висновки:

1. Здійснений аналіз стану дослідженості процесу становлення, розвитку і функціонування системи професійної підготовки соціальних педагогів у Німеччині свідчить про значне зростання уваги до вивчення її основних складових і процесу функціонування як з боку німецьких дослідників так і науковців інших країн.

У результаті історико-педагогічного аналізу встановлено, що в Німеччині у першій половині ХХ ст. була створена система соціальних служб, організовано соціально-педагогічне обслуговування населення та налагоджено професійну підготовку соціальних педагогів і соціальних працівників. Виявлено й охарактеризовано особливості та основні етапи становлення соціально-педагогічної освіти у цій країні. З'ясовано, що процес розвитку системи соціальної/соціально-педагогічної освіти відзначався значними відмінностями у різних землях Німеччини.

2. Осмислення концептуальних засад організації і функціонування соціально-педагогічної освіти та аналіз результатів дослідження дає підстави стверджувати, що у Німеччині склалась триступенева система професійної підготовки соціальних педагогів: бакалаврат, магістратура та докторантура; активно функціонують допрофесійна підготовка та післядипломна освіта соціальних педагогів.

Аналіз змісту професійної підготовки соціальних педагогів на різних освітньо-кваліфікаційних рівнях дозволив виокремити інваріантний та варіативний компоненти. Інваріантний компонент реалізується у процесі вивчення загальноосвітніх та базових професійних дисциплін; варіативний - направлений на спеціалізовану підготовку та задоволення індивідуальних побажань, потреб та інтересів студентів. Підготовка соціальних педагогів характеризується міждисциплінарним характером освіти, значним обсягом практичного навчання та вибіркового дисциплін, розвитком дослідницьких умінь студентів.

Важливою складовою цілісного процесу професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів є практична підготовка, яка характеризується варіативністю моделей проходження практики, наявністю відповідних нормативно-методичних документів, що забезпечують підготовку, проведення та оцінювання практичного навчання, функціонування інституту супервізії.

3. Результати аналізу навчально-методичної документації вищих навчальних закладів соціальної освіти Німеччини свідчить про тенденцію до скорочення лекційного часу у загальному обсязі навчального навантаження студента. Перевага надається навчанню у малих групах та індивідуальним заняттям. Домінуючими формами організації навчання соціальних педагогів є семінари, практичні заняття, самостійна робота, практикуми, колоквіуми, інтегративні семінари, самоаналітична доповідь, віртуальні форми навчання (відеолекторії, конференції); самостійна робота, робота з Інтернет-ресурсами, участь у проектах. В основу професійної підготовки соціальних педагогів покладено індивідуальні навчальні програми студента.

У німецькій моделі навчання центральне місце посідає студент як первинний реципієнт. Навчальний процес зорієнтований на формування професійних компетенцій, використання інноваційних технологій та інтерактивних методів навчання, встановлення партнерської взаємодії між

зкладами освіти й соціальними установами як базами практичного навчання і потенційними роботодавцями.

Невід'ємною складовою підготовки соціальних педагогів у Німеччині є післядипломна освіта, яка характеризується функціонуванням різних курсів, різних програм за рівнями, тривалістю, напрямками, формами реалізації, використання інноваційних технологій навчання, можливостей вільного їх вибору.

4. Результати порівняльного аналізу соціально-педагогічної освіти у Німеччині пі Україні свідчать як про наявність спільних підходів до організації навчального процесу (неперервний багаторівневий характер професійної підготовки соціальних педагогів, базові навчальні дисципліни, основні форми і методи навчання), так і значних відмінностей (принципи побудови навчального процесу, структура навчальних планів, співвідношення теоретичного і практичного компонентів, співвідношення аудиторних занять і самостійної роботи студентів, обсяг навчального навантаження студентів, логіка та структура практичного навчання, можливості для самостійної роботи, перелік спеціалізацій та курсів за вибором).

5. Аналіз німецького досвіду підготовки соціальних працівників, а також його співставлення з особливостями функціонування вітчизняної системи соціально-педагогічної освіти, стали підґрунтям для підведення підсумку про те, що детального вивчення, з перспективою творчого використання в Україні заслуговують питання: варіативності навчальних програм, їхня побудова на підставі принципу індивідуалізації навчального процесу; орієнтованість змісту та організаційних форм професійної освіти на зв'язок теорії з практикою соціальної/соціально-педагогічної діяльності та інноваційні тенденції в практичній сфері; внесення коректив у запроваджену кредитно-модульну систему на підставі запозичення німецького досвіду; підготовка супервізорів, розширення діапазону спеціалізацій.

На підставі вивчення теорії і практики організації підготовки соціальних педагогів у Німеччині і в Україні вважаємо, що розвиток соціально-педагогічної освіти в нашій країні має гуртуватися на пошуку оптимальної відповідності між кращими вітчизняними здобутками, напрацюваннями і новими тенденціями, притаманними світовій практиці соціальної/соціально-педагогічної освіти, а саме: на посилення органічного зв'язку теорії і практики соціально-педагогічної роботи; запровадження у вищих навчальних закладах сучасних інформаційних технологій; системна співпраця ВНЗ країни з провідними німецькими університетами та Вищими фаховими школами, здійснення процесу професійної підготовки соціальних педагогів у ВНЗ України відповідно до світових стандартів.

Досвід Німеччини свідчить про можливість вирішення низки соціальних і соціально-педагогічних проблем завдяки соціальній політиці і ефективним засобам реалізації її на місцях. Як свідчить аналіз практики, соціально-педагогічна діяльність у цій країні є важливим інструментом реалізації соціальної політики і поліпшення якості життя громадян.

Соціальна політика у Німеччині проявляється у трьох основних формах, таких як: соціальне страхування, соціальна допомога і соціальне забезпечення. У результаті цього можна сміло стверджувати, що соціальна/соціально-педагогічна діяльність у Німеччині здійснюється на трьох рівнях; державному, регіональному та місцевому.

Узагальнення результатів порівняльного аналізу соціально-педагогічної освіти у Німеччині й Україні дає підстави для підведення підсумку, що, поряд з відмінностями, спостерігаються і подібні підходи щодо побудови базової освітньої моделі соціального педагога. Обидві країни мають різнорівневу систему професійної освіти, процес професійної підготовки базується на етиці, спільних ідеалах, цінностях соціально-педагогічної роботи; спостерігається поєднання теоретичного і практичного компонентів професійної освіти через практичне спрямування

змістового компоненту, систему практик в соціальних/соціально-педагогічних установах, залучення студентів до роботи в соціумі.

З'ясовано суттєві відмінності у змісті і формах професійної підготовки соціальних педагогів в Німеччині і в Україні. Насамперед це стосується кількісного співвідношення аудиторних занять і організації індивідуальної та самостійної роботи студентів, науково-дослідного компоненту, кількості часу, що відводяться навчальними планами для різних видів учбової практики студентів, впровадження інноваційних технологій організації навчального процесу, зокрема дистанційного навчання.

З метою активного впровадження ідей прогресивного досвіду соціально-педагогічної освіти Німеччини у практику навчального процесу у вищих навчальних закладах України слід звернути увагу на:

- об'єднання зусиль вищих навчальних закладів України і закладів соціально-педагогічного спрямування на розробку і впровадження сучасних освітніх технологій професійної підготовки фахівців та інноваційних технологій здійснення соціально-педагогічної діяльності;
- упровадження в процес професійної підготовки соціальних педагогів (соціальних працівників) нових досягнень соціально-педагогічної науки і практики, використання поряд з традиційними технологіями інформаційних засобів навчання;
- більш активного впровадження практично зорієнтованих технологій навчання; поєднання теоретичного і практичного компонентів професійної підготовки;
- розширення переліку фахово-орієнтованих дисциплін за вибором студентів;
- удосконалення програми організації науково-дослідної роботи студентів, залучення студентів до науково-педагогічного опрацювання соціально-педагогічних проблем регіону, до розробки практично-зорієнтованих проектів;
- створення навчально-методичного комплексного забезпечення

процесу впровадження дистанційного навчання соціальних педагогів;

- налагодження зв'язків з вищими навчальними закладами Німеччини та активізація обміну викладачами і студентами;

- впровадження нових спеціалізацій, направлених на здійснення превентивної соціально-педагогічної діяльності (соціально-педагогічна робота із залежними особами; соціальний педагог-посередник; соціальний педагог-консультант та інші);

- розширення діапазону програм підвищення кваліфікації, перепідготовки, оволодіння додатковими спеціалізаціями;

- прогнозування кількості фахівців та формування державного замовлення, щоб уникнути безробіття на ринку праці;

- звернення до вищих органів влади та підпорядкованих їх відомств з метою проведення цілеспрямованої соціальної політики, за якої кожна людина становила б найвищу цінність. Оскільки відмінності у системах професійної підготовки Німеччини та України пояснюються суттєвими розбіжностями у соціальній політиці цих держав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Alice-Salomon-Fachhochschule. Blockveranstaltungen zu Sozialer Arbeit und Menschenrechten: Berlin, 2006. URL: 22.10.2006: <<http://www.zpsa.de/index/blockver.html>> - Загол. з екрану. - Мова нім.
2. Pfaffenberger H. Zu Entwicklung und Reformen der Ausbildung für das Berufsfeld „Sozialarbeit/Sozialpädagogik“ von 1945 bis 1995. In: Engelke, E. (Hrsg.): Soziale Arbeit als Ausbildung. Studienreform und -modelle. Freiburg, 1996. S. 32-54.
3. Pfaffenberger H. Sozialarbeit: Bildung und Qualifikation. Juventa, 1981. 200 S.
4. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) / А.Й.Капська, О.В.Безпалько, Р.Х.Вайнола; Заг. ред. А.Й.Папської. К., 2002. 164 с.
5. Березін О.В. Механізми формування та методологія розвитку закладів і підприємств соціального обслуговування / О.В. Березін, М.Г. Безпарточний, Л.О. Нікілєва. Полтава: ІнтерГрафіка, 2013. 210 с.
6. Бондаренко Т. М. Підготовка дітей до школи як педагогічна проблема в теорії і практиці вітчизняної педагогіки (друга половина ХХ ст.). : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Тетяна Миколаївна Бондаренко ; Луган. нац. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2008.
7. Віннікова Л. В. Система підготовки соціальних працівників у вищих навчальних закладах США. Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. Віннікова Лариса В'ячеславівна. Луганськ, 2003. 217 с.
8. Головащенко О. С. Поняття та ознаки соціальної держави. Актуальні проблеми державного будівництва та місцевого самоврядування в контексті конституційної модернізації; зб. наук. ст. за матеріалами наук.-практ. семінару. Харків, 14 жовт. 2016 р. С. 25–31.
9. Горілий А.Г. Історія соціальної роботи в Україні (конспект лекцій). Тернопіль: ТАНГ, 2001. 68 с.

10. Григораш Г.В., Григораш Т.Ф., Олійник, Субачов І.Т. Системи соціального страхування зарубіжних країн: Навчальний посібник. Дніпропетровськ: ДДФА, 2007. 146 с.
11. Гусак П.М. Підготовка соціального педагога: рейтингове навчання. Проблеми педагогічних технологій: 36. наук, праць. Луцьк, 2002. Вип. 1. С.3- 12.
12. Євтух М. Б. Сердюк О. П. Соціальна педагогіка: Підручник. 2-ге видання. К.: МАУП, 2003. 232 с.
13. Єржабкова Б. Вибрані питання соціальної педагогіки. Дрогобич: Вимір, 2003. 364 с.
14. Закон України "Про вищу освіту " - № 2984 ІІІ - від 17.01.2002 / Законодавчі акти України з питань освіти. К.: Парламентське видавництво, 2004. С. 168-221.
15. Зверєва І.Д. Соціально-педагогічна робота з дітьми і молоддю в Україні: теорія і практика: Монографія. К.: Правда Ярославичів, 1998.- 333 с.
16. Історія та теорія соціальної політики України: Навч. посібн. А.О. Ярошенко, Т. В. Семигіна, Н.В. Сухицька. За ред. А.О. Ярошенко. К., НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. 289 с.
17. Капська А.Й. Соціально-педагогічна діяльність як умова соціалізації особистості. Соціальна педагогіка. К.: УДССМ, 2000. С. 14-24.
18. Коваль Л.Г., Зверєва І.Д., Хлебик С.Р. Соціальна педагогіка /Соціальна робота: Навч. посібник. К.: ІЗМН, 1997. 392 с.
19. Ковчина І.М. Підготовка соціальних педагогів до соціально- правової роботи. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. 373 с.
20. Когут С.Я. Системи професійної підготовки соціального педагога у вищих навчальних закладах освіти України і Польщі (порівняльний аналіз): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Л., 2004. 250 с.
21. Козубовська І., Керецман В., Полтавець Г. Роль і функції соціально-

- психологічної служби у роботі з сім'єю. Ужгород: Ужгородський нац. ун-т, 1998. 173 с.
22. Козубовська І.В., Пічкарь О.П., Добра Д.І. Підготовка спеціалістів для системи соціально-психологічної служби засобами дистанційного навчання / Науковий вісник Ужгородського нац. ун-ту. Серія: Педагогіка. Соціальна робота, 1999. Вип.1. С. 137-141.
23. Козубовська І.В., Сагарда В.В., Пічкарь О.П. Дистанційне навчання в системі освіти. Ужгород: Ужгородський нац. ун-т, 2001. 290с.
24. Кубіцький С.О. Технології соціально-педагогічної роботи в зарубіжних країнах: Навч. посіб. 3-тє вид. доп. і перероб. К.: Міленіум, 2015. 300 с.
25. Лактіонова Г.М. Теоретико-методичні основи соціально-педагогічної роботи з жіночою молоддю в умовах великого міста: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.05 «Соціальна педагогіка». К., 1999. 439 с.
26. Локарьова Г.В. Теоретичні та методичні засади застосування художньо-естетичної інформації у підготовці соціального педагога до професійного спілкування. Дис. ... д-ра пед. наук 13.00.04. Запоріжжя, 2004. 599 с.
27. Максимчук В. С. Соціальні професії жінки в Німеччині ХІХ – початку ХХ століття / Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі, 2009. № 1. С. 67–71.
28. Мачинська Н.І., Стельмах С.С. Сучасні форми організації навчального процесу у вищій школі: навчально-методичний посібник. Стельмах. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 180 с.
29. Микитенко Н.О. Професійна підготовка соціальних працівників в університетах Канади: Автореф. дис. ... канд пед. наук: 13.00.04. Тернопіль, 2006. 22 с.
30. Мішина С. В., Мішин О. Ю. Німецький досвід надання соціальної допомоги. Ефективна економіка. 2021. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9263>

31. Міщик Л.І. Соціальна педагогіка: досвід та перспективи. Запоріжжя: Запоріжський держ. ун-т., 1999. 248 с.
32. Міщик Л.І. Теоретико-методологічні основи професійної підготовки соціального педагога у закладах вищої освіти: Дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.05. Запоріжжя, 1997. - 377 с.
33. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес. Уклад. М.Ф. Степко. Я.Я. Болюбаш. К.М. Левківський. Ю.В. Сухарніков; від. ред. М.Ф. Степко. К.: „Освіта України”, 2004. 60 с.
34. Науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення: збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції (25 травня 2023 р., м. Ніжин) / за ред. О. В. Лісовця, С. О. Борисюк. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. 321 с.
35. Ничкало Н.Г. Професійна педагогіка і соціальна робота в системі неперервної освіти. Соціальна робота: теорія, досвід, перспективи: Мат-ли Міжнар. наук.-практ. конф. (21-22 жовтня 1999 р.). Ужгород, 1999. Ч.ІІ. С. 121-127.
36. Ничкало Н.Г. Соціальна педагогіка: перспективи досліджень. Під кер. Н.Ничкало, Б.Мак Кенті. Реформування соціальних служб в Україні: сучасний стан та перспективи: Мат-ли Міжнар. наук.-практ. конф. (5-7 червня 2002 р.). Львів, 2003. С.150-156.
37. Особливості системи освіти у Німеччині . Ефективна економіка. 2021. № 9. URL: <https://migrant.biz.ua/nimechina/navchannya-de/osvita-v-nimechchyni.html>
38. Особливості соціальної молодіжної політики в Україні та ФРН на сучасному етапі: Наук. зб. / Редкол.: А. І. Кудряченко (відп. ред.) та ін. К.: МАУП, 2004. 336 с.
39. Перші кроки соціального педагога на шляху до професії : вступ до спеціальності : навчальний посібник / автори-укладачі Л.І. Міщик, О.П.Демченко ; за заг. ред. Л.І. Міщик. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2013. 338 с.

40. Пічкарь О.П. Система підготовки фахівців соціальної роботи у Великій Британії: Дис.... канд. Пед. наук: 13.00.04. Тернопіль, 2002. 198с.
41. Поліщук В.А. Професійна підготовка фахівців соціальної сфери, зарубіжний досвід. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан, 2003. 178 с.
42. Поліщук В.А. Теорія і методика підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти: Монографія. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний ун-т ім. В.Гнатюка, 2006. 424с.
43. Попович Г.М. Соціальна робота в Україні і за рубежом: Навч.- метод. посібник. Ужгород: Гражда, 2000. 134 с.
44. Пришляк О. Ю. Соціально-педагогічна підтримка дітей і молоді у Федеративній Республіці Німеччини. Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Педагогіка. Соціальна робота / гол. ред. І.В. Козубовська. Ужгород: Говерла, 2013. Вип. 26. С. 173–177.
45. Професійна освіта в зарубіжних країнах: порівняльний аналіз: Монографія / За заг. ред. Н.Г. Ничкало, В.О. Кудіної. Черкаси: Вибір, 2002. 322 с.
46. Руденко Ю. М. Фінансові системи зарубіжних країн. Навч посіб / Ю. М. Руденко, В. В. Токар. К. : КНЕУ, 2010. 348 с.
47. Сайко Н. Вступ до спеціальності «Соціальна робота»: Навчальний посібник для студентів спеціальності «Соціальна робота» / Н.О. Сайко, Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2017. 230 с.
48. Семигіна Т. Соціальна політика у глобальному вимірі. К.: Пульсари, 2003. 252 с.
49. Собчак Н.М. Зміст і форми професійної підготовки соціальних працівників у системі неперервної освіти США: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Тернопіль, 2004. 181 с.
50. Соціальна педагогіка: 36. навч. програм / За заг. ред. С.П.Архипової. - Черкаси: Черкаський держ. пед. ун-т, 2003. 272 с.
51. Соціальна педагогіка: Навчально-методичний комплекс / За ред. А.Й.Капської у 2-х т. К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2005. Т.1. 302

- с.
52. Соціальна педагогіка: теорії і технології. Підручник / За ред. І.Д. Зверєвої. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 316 с.
 53. Соціальна робота : навч. посібник / В. П. Андрущенко, В. П. Бех, М. П. Лукашевич, І. І. Мигович. К. : ДЦССМ, 2002. Кн. 2. 315 с.
 54. Соціальна робота в Україні: Навч. посібник / І.Д. Зверєва, О.В. Безпалько, С.Я. Харченко та ін. За заг. ред. І.Д. Зверєвої, Г.М. Лактіонової. К.: Науковий світ, 2003. 233 с.
 55. Соціальна робота в Україні: перші кроки / За ред. В.Полтавця. К.: "КМ Academia", 2000. 236 с.
 56. Соціальна робота: реалії та виклики часу: навчально-методичний посібник. Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2021. 219 с.
 57. Стан розвитку освіти й культури в сучасній ФРН : навч. посіб. / уклад.: О. В. Дмитренко. Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2013. 83 с.
 58. Тименко В.М. Професійна підготовка соціальних працівників у вищих навчальних закладах США і України: спільність і відмінності. К., 2003. 64 с.
 59. Штефан Л.А. Становлення та розвиток соціальної педагогіки як науки в Україні (20-90-ті рр. ХХ ст.): Автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13. 00.01. Харків, 2003. 34 с.
 60. Штифурак В.С. Теорія і практика групової роботи: Навч. – метод. посіб. Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2012. 198с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Бібліографічний покажчик засновників професійної соціальної/соціально-педагогічної діяльності (за результатами досліджень групи науковців під керівництвом проф. Г. Кнюппеля Вищої фахової школи м. Потсдам)*

Fachhochschule- Potsdam, Fachbereich Sozialwesen
Wintersemester 2004/05; Bibliographische Annäherungen an die Grunderinnen und Grunder der professionellen Sozialarbeit Herausgegeben von Prof. Dr. Helmut Knuppel

За результатами досліджень викладачами вищої фахової школи м. Потсдама під керівництвом проф. Гельмута Кнюппеля (Prof. Dr. Helmut Knuppel) було визначено такі групи засновників професійної соціальної/соціально-педагогічної роботи:

1. Засновники соціальної педагогіки та соціальної роботи у релігійному контексті:

Ян Амос Коменський (Johann Amos Comenius, 1592 — 1670 pp.)
Август Германн Франке (August Hermann Francke, 1663 - 1727 pp.)
Йоганн Оберлін (Johann Oberlin, 1740 - 1826 pp.)
Амалі Зівекін (Amalie Sieveking, 1794— 1859 pp.)
Погани Гінріх Віхерн (Johann Hinrich Wichem, 1808 - 1881 pp.)
Фрідріха фон Бодельшвінга (Friedrich von Bodelschwingh 1877 — 1946 pp.) Вільгельм Емануель Фрайхер фон Кеттелер (Wilhelm Emanuel Freiherr von Render, 1811 — 1877 pp.)
Адольф Кольнінг (Adolf Koiping, 1813 - 1865 pp.)
Лоренц Вертманн (Lorenz Werthmann, 1858 - 1921)
Берта Паппенхайм (Bertha Rappenheim, 1859 - 1936 pp.)
Ліна Монквенстерн (Lina Morgenstern, 1830 - 1909 pp.)

2. Засновники соціальної педагогіки та соціальної роботи у гуманістичному контексті:

Генрі Дунант (Henry Dunant, 1828 - 1910 pp.)

3. Засновники гуманістично орієнтованої професіоналізації у сфері соціальної/соціально-педагогічної роботи:

Генрієта і Самуель Барнет (Henrietta und Samuel Barnett, 1851 - 1936 / 1844 - 1913 pp.)
Джейн Адамс (Jane Addams, 1860 - 1935)
Аліса Саломон (Alice Salomon, 1872 - 1948)
Хелен Ланге (Helene Lange, 1848 - 1930)
Гертруд Боймер (Gertrud Baumer, 1873 - 1954)
Марі Баум (Marie Baum, 1874 - 1964)
Вальтер Андреас Фрідлсндер (Walter Andreas Friedlander, 1891 - 1984)
Фрідріх Зігмунд-Шульце (Friedrich Siegmund-Schultze, 1885 - 1969)

4. Представники професіоналізація у соціальній/соціально-педагогічній роботі після Другої світової війни:

Герта Краус (Herta Kraus, 1897 - 1968);
 Марі Камфіус (Marie Kamphuis, 1907 - 2001 pp.);
 Віктор Голланц (Victor Gollancz, 1893 - 1967 pp.);
 Зауль Алінскі (Saul Alinsky, 1909 - 1972 pp.);
 Гаррі Шпехт (Harry Specht, 1929 - 1995 pp.);
 Гізела Конопка (Gisela Konopka, 1910 - 2003 pp.);
 Герман Гмайнер (Hermann Gmeiner, 1919 - 1986).

5. Соціальні педагоги-реформатори:

Марія Монтесорі (Maria Montessori, 1870 - 1952 pp.);
 Рудольф Штайнер (Rudolf Steiner, 1861 - 1925)
 Адольф Райхвайн (Adolf Reichwein, 1898 - 1944)
 Петер Петерсен (Peter Petersen, 1884 - 1952)
 Гайнріх Ханзельманн (Heinrich Hanselmann, 1885 - 1960)
 Бертольд ОТТО (Berthold Otto, 1859 - 1933)
 Клаус Молленхауер (Klaus Mollenhauer, 1928 - 1998)
 Карл Кьоніг (Karl Konig, 1902 - 1966)

6. Зарубіжні соціальні педагоги-реформатори:

Антон Семенович Макаренко (Anton Semyonowich Makarenko, 1888 - 1939)
 Александер Найлл (Alexander Neill, 1883 - 1973)
 Януш Корчак (Janusz Korczak, 1878 - 1942)
 Пауло Фрайре (Paulo Freire, 1921 - 1997)
 Хакко Тонпюк (Hakko Tonpiic, 1893 - 1960)
 Селестін Фрайнет (Celestin Freinet, 1896 - 1966)
 Лоріс Малагуззі (Loris Malaguzzi, 1920 - 1994)

**Джерело: Bibliographische Annäherungen an die Gründerinnen und Gründer der professionellen Sozialarbeit. - Herausgegeben von Prof. Dr. Helmut Kniippel. - Fachhochschule Potsdam, 2005. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: 10.03.2005:*

<<http://forge.fh-potsdam.de/~BiB/gruender/gruender.htm>>. - Загол. з екрану. - Мова нім.

Додаток Б

Структура організації навчального процесу студентів факультету соціальної освіти фахової академії м. Штутгарт федеральної землі Баден-Вюртемберг*

BRAUFSAKADEMIE STUTTGART Studienbereich Sozialwesen

Перший рік навчання

Тривалість навчання	1 навчальний семестр	2 навчальний семестр
3 місяці (12 тижнів)	Теоретична фаза	Теоретична фаза
3 місяці (12 тижнів)	Практична фаза	Практична фаза

Другий рік навчання

Тривалість навчання	3 навчальний семестр	4 навчальний семестр
3 місяці (12 тижнів)	Теоретична фаза	Теоретична фаза
3 місяці (12 тижнів)	Практична фаза	Практична фаза

Третій рік навчання

Тривалість навчання	5 навчальний семестр	6 навчальний семестр
3 місяці (12 тижнів)	Теоретична фаза	Теоретична фаза
3 місяці (12 тижнів)	Практична фаза	Практична фаза

★Джерела: *Berufsakademie Stuttgart. Universite of Cooperative Education Hauptseite. Studiengange. - Stuttgart, 2006. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: 19.12.2006: <<http://yvwM.ba-stuttgart.de/1054.0.html>>. - Загол. з екрану. - Мова нім.;*

Berufsakademie Stuttgart. Ausbildungsplan. Abbau der praktischen Ausbildung. - Stuttgart, 2006. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу 11.12.2006: <http://www.ba-stuttgart.de/fileadmin/ba/Dokumente/ausbildungsplan_sw.pdf>, - Загол з екрану. - Мова нім.

Додаток В

Перелік модулів програми професійної підготовки соціальних педагогів освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр фахової академії м. Штутгарт федеральної землі Баден-Вюртемберг *

BRAUFSAKADEMIE STUTTGART
Studienbereich Sozialwesen

Навчальні семестри		1	2	3	4	5	6	Ауди торні	Самост. навч.
Модулі		Загальна кількість годин							
1	Пропедевтика	48						48	80
2	Історія, теорія та поле діяльності соціальної роботи	48	24					72	80
3	Методичні основи соціальної роботи	48						48	100
4	Медіапедагогічні засоби/ Естетика	72						72	80
5	Виховання. Освіта. Соціалізація		24	48				72	100
6	Соціальні та науково- духовні основи соціальної роботи		48	24				72	100
7	Психологічні основи соціальної роботи		48	48				96	100
8	Валеологічно-наукові основи соціальної роботи (перша частина)	24	48					72	100
9	Аналіз практики: організація та методичні вказівки/дії	24	24					48	30
10	Соціальна індивідуальна допомога		48	24				72	90
11	Соціальна групова допомога		24	48				72	90
12	Дитяче, молодіжне та сімейне право	48	24					72	60
13	Валеологічно-наукові основи соціальної роботи (друга частина)			24	48			72	60
14	Право та соціальне страхування			48	48			96	100
15	Практичний досвід: робота з окремими випадками (окремо для кожної спеціалізації)			24	24			48	40
16	Наукове дослідження у соціальній роботі			24	48			72	100
17	Соціальна робота та політика						48	48	70

18	Навчальні проблемні питання (перша частина)					120		120	90
19	Економіка та менеджмент у соціальній роботі				48	48		96	100
20	Процес виключення - включення людини до суспільного життя				48	48		96	100
21	Професійна етика					24	24	48	80
22	Спільна система роботи та соціальна орієнтація у просторі				24	48		72	90
23	Навчальні проблемні питання (друга частина)						120	120	90
24	Спеціалізація на ваш вибір (у 5-му та 6-му семестрах)					24	48	72	90
25	Бакалаврат-тези (самостійна підготовка до випускних екзаменів)							0	360
Загальна сума годин		312	312	312	288	312	240	1776	2380
Кількість годин на тиждень		26	26	26	24	26	20		
Кількість годин, відведена на задачу модуля		3	4	5	4	4	4		

* Джерело: *Berufsakademie Stuttgart. Studien- und Prüfungsordnung Sozialwesen. - Stuttgart, 2006. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу. 9.11.2006:*

Помилка! Неприпустимий об'єкт гіперпосилання. . Загол. з екрану. - Мова нім.

Школа оцінювання рівня професійної підготовки студентів у вищих навчальних закладах Німеччини за Європейською кредитно-трансферною системою*

*Notenumrechnung deutsches Notensystem - ECTS
European Community Course Credit Transfer System*

ECTS-рівень	Оцінка	ECTS-Визначення	ECTS - Пояснення
A	1,0- 1,5	Відмінно	відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок
B	1.6-2,0	Дуже добре	вите середнього рівня з кількома помилками
C	2,1 -3,0	Добре	звичайна робота з кількома значними помилками
D	3,1 -3,5	Задовільно	посередньо, зі значними недоліками
E	3,6-4,0	Достатньо	виконання задовольняє мінімуму критеріїв оцінки
FX/F	4,1 -5,0	Не здано	для одержання кредиту потрібна деяка/значна подальша робота

*Джерела: *Leistungspunktsystem. Notenumrechnung deutsches Notensystem - ECTS. - Germany, 2006. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: 18.10.2006: <www.kmk.org/doc/beschlAeistungspunktsystem.pdf>. - Загол. з екрану. - Мова нім.;*

Dalichow F. Kredit- und Leistungspunktsystem im internationalen Vergleich. Herausgeber: Bundesministerium fur Bildung, Wissenschaft, Forschung und Technologic, 1999: Bonn, 437 S.